

Actieplan
Gingelom

Knautiabij

Actieplan Gingelom

Knautiabij

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan knautiabij

GINGELOM

SAMENVATTING

Samenvatting

Limburgse soorten ... een voorbeeldproject voor natuur in Europa

Limburg is bekend om haar "groene" imago. Niet onterecht. Meer dan veertig procent van de oppervlakte Vlaamse natuur ligt in Limburg. Meer dan negentig procent van de in Vlaanderen aanwezige dieren en planten, vind je ook in Limburg. Meer nog: heel wat zeldzame en bedreigde plant- en diersoorten komen uitsluitend in Limburg voor. En deze biodiversiteit is heel belangrijk. Wereldwijd levert ze de mensen heel wat op: een goede leefomgeving, gezond voedsel, drinkbaar water, een veilige thuishaven, controle en bestrijding van ziektes, enz.

Deze natuurlijke rijkdom verdwijnt, niet alleen in ver afgelegen regenwouden, maar ook bij ons. Beleidsmakers realiseerden zich dan ook dat er nood was aan concrete acties om deze achteruitgang te stoppen. Dit mondde uit in het "**Countdown 2010-initiatief**", een Europese oproep om de handen in elkaar te slaan om het verlies aan biodiversiteit te stoppen. Iedereen wordt gevraagd om hieraan mee te werken. Al heel wat jaren wordt er in de provincie Limburg pionierswerk geleverd door mensen met een hart voor natuur en die traditie zetten we voort.

Om zeldzame en bedreigde soorten nieuwe kansen te geven sloegen het provinciebestuur van Limburg en de Limburgse regionale landschappen de handen in elkaar en lanceerden ze met de financiële steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) een uniek project: "Gemeenten adopteren Limburgse soorten".

Alle vierenvestig Limburgse gemeenten adopteerden elk een typisch Limburgse soort. Voor deze soort gaan ze de komende jaren extra zorg dragen. Het voorliggende gemeentelijk actieplan, dat het projectbureau samen met de gemeente geschreven heeft, is hiervan de start. Terreinacties zijn de spil waarrond alles draait, maar het project gaat verder. Ook communicatie, sensibilisatie en educatie krijgen hun plaats. Bij al deze activiteiten worden zoveel mogelijk mensen binnen de gemeente betrokken.

Zo wordt de bescherming van de typische soort een zaak van iedereen.

Gingelom adopteert de knautiabij

Gingelom adopteerde de knautiabij en gaat hiermee het engagement aan om de overleving van de zeldzame knautiabij over lange termijn te garanderen.

De knautiabij is een solitaire bij (ze vormen geen kolonies zoals bijvoorbeeld de honingbij) waarvan vooral de vrouwtjes erg herkenbaar zijn aan het rode achterlijf. Deze bijensoort is heel kieskeurig qua voedselkeuze: ze voedt zich bijna uitsluitend met de stuifmeelkorrels van beemdkroon. De bescherming van de knautiabij steunt dus grotendeels op de bescherming van beemdkroon.

Deze plant verkiest kalkrijke, maar relatief voedselarme bodems. Vroeger kwam ze in de leemstreek vrij algemeen voor, maar de soort gaat achteruit. Door de intensivering van de landbouw werd de bodem op vele plaatsen sterk verrijkt zodat nog enkel de wegbermen in Gingelom overblijven als potentiële groeiplaatsen. Maar ook hier heeft de plant (en daarmee de knautiabij) het niet makkelijk.

Op vele plaatsen zijn de wegbermen verruigd en overwoekerd met brandnetels, bramen en andere ruigtekruiden. Op plaatsen waar nog wel beemdkroon groeit, worden bermen vaak gemaaid in het begin van het vliegseizoen van de knautiabij, zodat deze bijen plots bijna zonder voedselbron vallen.

Concreet

De knautiabij is in Gingelom in haar voortbestaan bedreigd omdat de aanwezige populaties zeer klein zijn, omdat er een beperkt voedselaanbod is en omdat de populaties dan ook nog versnipperd voorkomen, zodat er geen uitwisseling mogelijk is tussen de populaties. Concreet betekent dit dat er in Gingelom naar een grotere (meta)populatie gestreefd moet worden.

De populatie knautiabijen kan vergroot worden door de populatie (bloeiende) beemdkroon te doen toenemen. Dit kan gerealiseerd worden via verschillende maatregelen.

In de eerste plaats moet het maaibeheer op bestaande beemdkroongroeiplaatsen aangepast worden. Door de eerste maaibeurt te vervroegen, krijgen de planten de kans om te bloeien tijdens de vliegperiode van de knautiabijen.

Door het maaibeheer op aangrenzende bermen aan te passen, kunnen de leefgebieden van zowel beemdkroon als knautiabij uitgebreid worden.

Om inspoeling van extra nutriënten uit aanpalende landbouwpercelen tegen te gaan, is het een goed idee om tussen de akkers en de waardevolle wegbermen bufferstroken aan te leggen. Deze kunnen gerealiseerd worden door op die plaatsen 'bloemrijke akkerranden' in te zaaien. Op deze manier zijn ook de akkervogels (waaronder de Limburgse soorten grauwe gors, veldleeuwerik en geelgors) geholpen. Een alternatief is perceelsrandenbeheer uit het pakket beheersovereenkomsten van de VLM.

De gemeente kan ook ijveren voor een aangepast beheer van de spoorwegbermen alsook van de wachtbekkens en graseriëestroken die aangelegd werden ter bestrijding van de wateroverlast. Hiervoor is overleg met derden vereist.

Maar ook de tuinbezitter kan iets doen voor de knautiabij: een hoekje reserveren waar beemdkroon mag groeien en bloeien levert extra leefgebied voor de Gingelomse mascotte op.

Samen sterk

Om al deze terreinacties te laten slagen, is de hulp nodig van heel wat mensen en doelgroepen uit Gingelom, vooral dan van de technische dienst van de gemeente en van landbouwers die percelen bewerken palend aan (potentiële) leefgebieden. Om de samenwerking op een soepele manier te laten verlopen, is een gedegen communicatie met alle betrokken doelgroepen noodzakelijk. Ook hiervoor worden in dit actieplan ideeën aangereikt.

Naast communicatieacties die bedoeld zijn om de medewerking van de doelgroepen te vragen, komen er ook acties aan bod die het draagvlak kunnen vergroten. Door meer te leren over de knautiabij en uitleg te krijgen over het hoe en waarom van een nieuw maaibeleid voor de berm, begrijpen de mensen de noodzaak van deze maatregelen en worden ze trots op 'hun' beemd Kroongroeiplaatsen. Wie weet wordt het binnenkort wel een vertrouwd straatbeeld in Gingelom om mensen in de berm te zien speuren naar knautiabijen of andere in Gingelom voorkomende zeldzame solitaire bijen!

Metten is weten

Het laatste luik van dit actieplan bestaat uit monitoring. Om te kunnen evalueren of de toegepaste beheersmaatregelen goed zijn voor beemd Kroon en de knautiabij, is het noodzakelijk dat er een goede monitoring gevoerd wordt.

Niet enkel de aantallen van beemd Kroon en knautiabij worden nauwgezet in het oog gehouden, ook de inspanningen van de gemeente en de betrokkenheid van de inwoners van Gingelom willen we in kaart brengen.

INHOUDSTAFEL

Samenvatting.....	7
Gebruikte afkortingen	13
1 Algemene inleiding	17
1.1 Kader	17
1.2 Het probleem	17
1.3 Het internationale antwoord: "Het verdrag inzake het behoud van de biodiversiteit"	18
1.4 Europese verdragen en initiatieven	20
1.5 België en Vlaanderen	21
1.6 Limburg.....	22
1.7 Limburgse soorten.....	23
1.8 Het project	23
2 Knautiabij.....	29
2.1 Motivatie voor de soortkeuze	29
2.2 Beschrijving van de soort.....	29
3 Toestand in de gemeente	37
3.1 Situering en beschrijving van de gemeente Gingelom.....	37
3.2 Verspreiding van de knautiabij in de gemeente	37
3.3 Kansen en problemen.....	39
3.4 Reeds uitgevoerde acties	42
4 Concrete doelstellingen	45
5 Acties.....	49
5.1 Terreinacties.....	49
5.2 Administratieve acties.....	53
6 Communicatie.....	57
6.1 Provinciale communicatie	57
6.2 Regionale communicatie	60
6.3 Gemeentelijke communicatie.....	61
7 Monitoring en beheersevaluatie.....	69
7.1 Inventariseren van de inspanningen	69
7.2 Monitoring van de soort	70
7.3 Taakverdeling	72
8 Verdere acties	77
8.1 Creëren van extra leefgebieden op sterk verruigde plaatsen	77
Literatuurlijst	81
Bijlagen.....	85
Bijlage 1: gemeentelijke soortentabel van de gemeente Gingelom	85
Bijlage 2: overzicht van de soorten die in de verschillende Limburgse gemeenten geadopteerd werden	87
Bijlage 3: lijst met contactpersonen	89
Bijlage 4: basistekst communicatie.....	91
Bijlage 5: Telformulier bijen/planten.....	93

Gebruikte afkortingen

BS	Belgisch Staatsblad
CITES	Convention on the International Trade of Endangered Species
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EU	Europese Gemeenschap
GALS	Gemeenten adopteren Limburgse soorten
GST	gemeentelijke soortentabel
INBO	Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
IUCN	International Union for the Conservation of Nature
KB	Koninklijk Besluit
KHLim	Katholieke Hogeschool Limburg
KMO	Kleine en Middelgrote Ondernemingen
LIKONA	Limburgse Koepel voor Natuurstudie
MKZ	mond- en klauwzeer
MOS	Milieuzorg Op School
NME	Natuur- en Milieueducatie
Cel NTMB	Cel Natuurtechnische Milieubouw
PNC	Provinciaal Natuurcentrum
RLH	Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren vzw
RLKM	Regionaal Landschap Kempen en Maasland vzw
RLLK	Regionaal Landschap Lage Kempen vzw
VEN	Vlaams Ecologisch Netwerk
VLM	Vlaamse Landmaatschappij
WHC	UNESCO World Heritage Convention
XIOS Hogeschool	eXpertisecentrum voor Industrie, Onderwijs en Samenleving

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan knautiabij

GINGELOM

1 Algemene inleiding

1 Algemene inleiding

1.1 Kader

De provincie Limburg kan een mooi biodiversiteitrapport voorleggen. De provincie is immers de hoedster van heel wat bijzondere soorten die vaak opvallend minder in de andere Vlaamse provincies voorkomen. Echte **Limburgse soorten** dus die we samen met hun leefgebied willen behouden en waar mogelijk versterken.

Het provinciebestuur en de regionale landschappen sloegen dan ook de handen in elkaar en lanceerden - met de financiële steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) - eind 2005 het project "Gemeenten adopteren Limburgse soorten (GALS)".

Een wel heel bijzonder project waarbij we een sterk merk (de Limburgse soorten) via een eenvoudig concept ("adoptie") in de kijker zetten. Elke gemeente in Limburg werd gevraagd een voor haar streek typische plant- of diersoort te adopteren, een soort die bijna uitsluitend in die gemeente voorkomt of die de ambassadeur is voor het typische landschap van de gemeente. Soorten die het karakter van de gemeente onderlijnen en waarvoor de gemeente een bijzondere inspanning wil doen. Een schot in de roos zoals bleek, want in juni 2006 had elk van de vierenzeventig Limburgse gemeenten "haar" soort geadopteerd.

Gemeenten willen zich inzetten voor hun natuur. Ze willen dat ook liefst samen met andere mensen doen. Het actieplan, dat je nu in handen hebt, is dan ook het resultaat van heel wat overleg met de gemeenten, natuurbeheerders, boeren, industriëlen, onderwijzers, jagers, jongeren, de regionale landschappen, de provincie en het Vlaamse gewest. Al deze mensen werkten samen met ons een aantal concrete acties uit die de geadopteerde soort ten goede komt. Ook die benadering is uniek. Samenwerken werkt!

Natuurbehoud betekent niet enkel dat je de mensen met elkaar in contact brengt, het betekent ook dat je ze terug in contact brengt met de natuur. Dat is belangrijk want we vergeten vaak dat wij nog altijd een deel van die natuur zijn. Net als andere soorten hebben we de natuur nodig om te overleven. Wij beïnvloeden onze omgeving net zoals andere soorten, maar dat hoeft niet altijd een probleem te zijn.

Eigenlijk is dit plan dus een handleiding waarmee je zelf aan de slag kan. Wat kan jij als gemeente, of als inwoner doen voor je Limburgse soort? Geen grote woorden, maar daden. Of toch nog één groot woord: "Countdown 2010", een Europese oproep aan iedereen om de handen in elkaar te slaan om de achteruitgang van planten en dieren te helpen stoppen.

1.2 Het probleem

Dat soorten verdwijnen is normaal. Dat zeer veel soorten in korte tijd verdwijnen is niet normaal. Dat is nochtans wat er op dit moment gebeurt. Wetenschappers spreken zelfs van een "zesde extinctiegolf". Wereldwijd wordt ongeveer twintig procent van de gewervelde, vijftig procent van de ongewervelde dieren en zeventig procent van de planten bedreigd.

Het probleem stelt zich ook in Vlaanderen. Ongeveer zeven procent van de Vlaamse soorten is in minder dan vijftig jaar tijd verdwenen. Dertig procent wordt als 'kwetsbaar' of 'met uitsterven bedreigd' geklasseerd (Peeters, 2003, 2004). De Bruyn et al. (2003) spreken zelfs van dertig tot vijftig procent bedreigde soorten.

In Limburg gaat het weliswaar iets beter met de natuur, maar ook hier verdwijnen soorten. Denken we maar aan de vuursalamander, de ortolaan, het korhoen of de herfstschroeforchis. De achteruitgang van de veldleeuwerik of grauwe gors is alarmerend en soorten zoals de knoflookpad, de hamster en de rosse sprinkhaan zijn met uitsterven bedreigd.

De belangrijkste oorzaken van deze achteruitgang zijn gekend. Vernieling van leefgebied en versnippering, als gevolg van onze bouwwoede (huizen, industrie, infrastructuur, ontginning gronden voor landbouw), vervuiling, een ongewenst maar vaak aanwezig bijproduct van onze welvaartmaatschappij, verzuring en klimaatwijziging door de uitstoot van gassen uit o.a. huisverwarming, auto's en industrie bedreigen onze natuur. Ook overexploitatie van natuurlijke hulpbronnen en (ongewilde) introductie van invasieve soorten kunnen onze fauna en flora bedreigen. We kunnen het tij nochtans keren en daar zijn geen onmenselijke inspanningen voor nodig.

1.3 Het internationale antwoord: "Het verdrag inzake het behoud van de biodiversiteit"

Vanaf de jaren zeventig zagen heel wat internationale verdragen het daglicht. Die verdragen zijn de basis van ons natuurbehoud. Ze plaatsten natuurbehoud stevig op de politieke agenda. Landen die dergelijke verdragen ondertekenen, verplichten zich er immers toe de gemaakte afspraken in hun eigen nationale wetgeving te verankeren. In tabel 1.1 geven we een overzicht van de belangrijkste internationale verdragen die met het behoud van soorten en/of hun leefgebieden te maken hebben.

Jaar	Document	Doel
1971	RAMSAR verdrag	Het behoud van waterrijke gebieden (www.ramsar.org)
1972	Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (WHC)	Beschermen en bewaren voor de komende generaties van natuurlijke en culturele rijkdommen van wereldbelang (http://whc.unesco.org/world_he.htm)
1973	Convention on the international trade of endangered species of fauna en flora (CITES)	Bepalen van de voorwaarden waaronder bepaalde bedreigde planten en dieren (niet) verhandeld mogen worden (www.cites.org/)
1980	The world conservation strategy	Behoud van essentiële ecologische processen, genetische diversiteit en aanzet tot duurzaam gebruik
1987	Het Brundtland Rapport ("Our common future")	Behoud via duurzaam gebruik. Ontwikkeling en natuurbehoud zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden (bv. armoede is de grootste oorzaak van verlies aan biodiversiteit)
1992	Het verdrag inzake het behoud van de biodiversiteit	Behoud van de biodiversiteit (www.biodiv.org)

Tabel 1.1 De belangrijkste verdragen die voor het behoud van de biodiversiteit belangrijk zijn.

Het belangrijkste internationale verdrag voor het natuurbehoud is ongetwijfeld "Het verdrag inzake het behoud van de biodiversiteit" dat één van de uitkomsten was van de "UN Conference on Environment and Development" georganiseerd in Rio in 1992. In dit verdrag staan twee begrippen centraal: "behoud van de biodiversiteit" en "duurzaam gebruik".

Biodiversiteit

Het woord biodiversiteit rolt niet eenvoudig van de tong. In "Het verdrag inzake het behoud van de biologische diversiteit" wordt het als volgt gedefinieerd (Art. 2):

de **variabiliteit** onder levende organismen van allerlei herkomst, met inbegrip van, onder andere, terrestrische, mariene en andere aquatische ecosystemen en de ecologische complexen waarvan zij deel uitmaken, dit omvat mede de **diversiteit tussen soorten, binnen soorten en van ecosystemen**.

Variatie dus. Tussen soorten (a), binnen soorten (b) en van ecosystemen (c).

- a. Hoe meer planten- en diersoorten je in een gebied aantreft, hoe hoger de biodiversiteit. Maar er is meer.
- b. Hoewel we allemaal tot dezelfde soort behoren, lijken we zelden als twee druppels water op elkaar. We zijn geen identieke kopieën, omdat we verschillend erfelijk materiaal hebben. Hoe meer van die erfelijke varianten je in een groep planten, dieren of mensen hebt, hoe hoger de biodiversiteit.
- c. Planten en dieren (biotische factoren), bodem, water, lucht (abiotische kenmerken) en de wisselwerking tussen al die componenten vormen samen ecosystemen. Het geheel is echter veel meer dan de som van de delen. Planten en dieren passen het milieu immers aan hun noden aan. Denk aan bevers die met hun dammen compleet nieuwe ecosystemen creëren. De omgeving beïnvloedt op haar beurt de planten en dieren. Een dikke pels in koude streken, een lange snavel of tong om stuifmeel uit bloemkelken te zuigen, we kennen allemaal wel voorbeeldjes. Hoe complexer het systeem, of hoe meer systemen je in een bepaald gebied aantreft, hoe hoger de biodiversiteit.

Biodiversiteit behouden is belangrijk en niet enkel omdat planten en dieren mooi zijn. De effecten van bepaalde (milieu)risico's worden door de natuur getemperd. Zo worden kwetsbare kusten beschermd door begroeide duinengordels, voorkomen meanders overstromingen in woongebieden en spelen planten een belangrijke rol in het voorkomen van erosie. De ecosystemen regelen processen die het leven op aarde mogelijk maken. Ze zorgen voor zuiver water, zetten zonne-energie om in biomassa (= plantenmateriaal). Ze regelen de luchtkwaliteit en het klimaat. Ze verbeteren de bodemvruchtbaarheid en regelen de recyclage van nutriënten. Planten, dieren maar ook eencelligen liggen aan de basis van talrijke industriële processen en leveren ons voedsel, brandstof, vezels en geneesmiddelen. Maar een hoge biodiversiteit heeft ook een eigen schoonheid. Een gebied met veel soorten, enkele zeer zeldzame soorten of een bijzonder ecosysteem heeft voor heel wat mensen een bijzondere aantrekkingskracht. Recreatie en toerisme spelen hier trouwens vaak op in.

Je kan je natuurlijk afvragen of het verdwijnen van een bepaalde plant, een bepaald dier of een bepaalde genetische variant een groot probleem is. Die vraag kunnen we niet met een eenvoudig ja of nee beantwoorden. Het blijft namelijk koffiedik kijken hoe de dingen er binnen honderd, duizend of een miljoen jaar zullen uitzien. Wat we wel zeker weten is dat de dingen veranderen.

Het klimaat verandert in de loop der tijden. Er verschijnen nieuwe ziektes (MKZ, vogelgriep, blauwtong) of er doen zich catastrofes voor (overstromingen, vulkaanuitbarstingen, milieurampen). Daardoor verdwijnen soorten uit een gebied en komt er plaats vrij die andere soorten kunnen innemen. Op zich is daar niets mis mee ... zolang het aantal soorten en ecosystemen groot genoeg blijft. De veranderingen zijn immers niet altijd voorspelbaar. We weten dus ook niet welke soort of variant op een bepaald moment het gepaste antwoord op die **onvoorziene veranderingen** zal bieden! Een groot aantal varianten in de natuur verhoogt echter de kans dat we het juiste antwoord in huis hebben. Landbouwers zijn vertrouwd met dit probleem. Nieuwe ziektes of klimaatsomstandigheden vereisen resistente/aangepaste varianten.

Biodiversiteit behouden is dus investeren in de (onze!) toekomst. Biodiversiteit behouden betekent vooral dat we verstandig met onze natuurlijke hulpbronnen moeten omspringen. Duurzaam dus.

Duurzaam gebruik

In het Verdrag inzake het behoud van de biodiversiteit (1992) wordt **duurzaam gebruik** als volgt gedefinieerd.

Het gebruik van bestanddelen van de biologische diversiteit op een wijze en in een tempo die niet leiden tot achteruitgang van de biologische diversiteit op de lange termijn, aldus in stand houdend het vermogen daarvan om te voorzien in de behoeften en te beantwoorden aan de verwachtingen van huidige en toekomstige generaties.

Net als andere soorten hebben mensen behoeften. Wij verwachten een kwaliteitsvol en waardig leven te leiden. Bovendien hebben ook de volgende generaties – onze kinderen, kleinkinderen, achterkleinkinderen - recht op een dergelijk leven. Dit kan enkel als we de draagkracht – de grens van wat de natuur aan kan - respecteren. Natuur vernieuwt zich weliswaar, maar daar is tijd en plaats voor nodig.

Bij het zoeken naar een duurzame oplossing, houd je rekening met zowel **ecologische**, **economische** als **socio-culturele** aspecten. Die drie aspecten zijn **geen tegengestelden**. Ze beïnvloeden elkaar en ze kunnen met elkaar in conflict komen. Een duurzame oplossing is echter zowel ecologisch, als economisch, als socio-cultureel in orde. Een beheersmaatregel is enkel duurzaam als hij betaalbaar is. Als de mondige burger besluit dat een kippenei slechts zoveel gram dioxine mag bevatten, dan zal de bedrijfsleider zich hierbij moeten neerleggen. Een mooi park in de buurt van je bedrijf kan de productiviteit van je werknemers verbeteren, maar dan moet je wel de nodige ruimte voorzien. En zo kunnen we nog heel wat voorbeelden geven.

1.4 Europese verdragen en initiatieven

Op volgende weblink vind je een overzicht van alle Europese verdragen en richtlijnen die met het behoud van de biodiversiteit te maken hebben: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/s15006.htm>.

De internationale verdragen werden in Europa vooral in de **vogelrichtlijn (1979)** en de **habitatrictlijn (1992)** verankerd. Deze richtlijnen vormen tevens het kader waarbinnen de voorzieningen van het **verdrag van Bern (1981)** worden toegepast. De habitat- en vogelrichtlijn verschaffen bovendien het kader voor de oprichting van een Europees ecologisch netwerk, **Natura 2000 (1992)**.

Het **verdrag van Bonn (1982)** of het “Verdrag inzake de bescherming van migrerende wilde diersoorten”, dat in 1998 aangepast werd, regelt de bescherming van migrerende dieren die minstens een deel van hun levenscyclus in Europa doorbrengen. Dit verdrag mondde uit in een aantal andere verdragen die de bescherming van specifieke soortgroepen regelt.

In 2001 te Gothenburg bleek echter dat er vooral nood was aan concrete doelstellingen. Dit mondde in 2002 uit in “Het 6de milieuactieprogramma van de Europese Gemeenschap (Milieu 2010: Onze toekomst, onze keuze)”. In 2004 werd de “2010 doelstelling” herbevestigd te Malahide en werd tevens in de schoot van het IUCN het “**Countdown 2010-initiatief**” opgestart (www.countdown2010.net). Dit is een Europese oproep aan iedereen om de handen in elkaar te slaan om de achteruitgang van planten en dieren te helpen stoppen. Geen ronkende verklaringen meer, maar concrete doelstellingen en acties. De provincie Limburg en de Limburgse regionale landschappen zijn allen partner van dit initiatief.

1.5 België en Vlaanderen

België ondertekende heel wat internationale en Europese verdragen. Dat verplicht België ertoe de inhoud van deze verdragen in nationale wetgeving om te zetten. België is evenwel een federale staat, waarbij een hele reeks bevoegdheden zijn toegewezen aan de gewesten. Dit is ondermeer het geval voor natuurbehoud. De gemaakte beloftes moeten dus in de Vlaamse decreten en besluiten verankerd worden.

De belangrijkste Vlaamse decreten zijn het **natuurdecreet** en het **bosdecreet**. Belangrijke initiatieven zijn het creëren van natuurreservaten (natuurdecreet), het creëren van een ecologisch netwerk (cf. VEN-afbakening, natuurdecreet), het stimuleren van duurzaam gebruik (criteria duurzaam bosbeheer) en de bescherming van een aantal diersoorten (via het KB van 22 september 1980) en plantensoorten (via het KB van 16 februari 1976). Er is echter nog heel wat werk aan de winkel, aangezien veel decreten nog niet volledig naar uitvoeringsbesluiten werden vertaald. Dit betekent dat op dit moment niet duidelijk is hoe ze toegepast moeten worden.

De aanpak die bij het opstellen van de Vlaamse decreten gebruikt werd, een zeer sterk gestuurde top-down benadering met een beperkt aantal belangengroepen, heeft niet altijd het gewenste resultaat opgeleverd. Onze milieu- en natuurwetgeving is zeer complex. Ze is bovendien over verschillende beleidsniveaus en beleidsdomeinen versnipperd. Een slechte zaak voor de natuur, want erg transparant kan je ze niet noemen. Het Vlaamse gewest kiest momenteel echter steeds vaker voor inspraakmodellen, waarbij een zo ruim mogelijke groep belanghebbenden (stakeholders) geraadpleegd wordt. Dat is alvast een stap in de goede richting.

In tabel 1.2 geven we een overzicht van hoe België zijn afspraken in nationale wetgeving heeft gegoten.

Verdrag	België/Vlaanderen
Verdrag inzake het behoud van de biodiversiteit	Decreet van 19 maart 1996 houdende goedkeuring van het Verdrag inzake biologische diversiteit en van de bijlagen I en II, gedaan te Rio de Janeiro op 5 juni 1992" (BS 24/5/96)
Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde uitheemse dieren en planten (CITES)	Ondertekend door België in 1983, van toepassing in België sinds 1984.
RAMSAR	Ondertekend door België op 5 juni 1992
World heritage convention (WHC)	Ondertekend door België in 1996
Verdrag van Bern – ‘Verdrag inzake behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijk leefmilieu’	Wet van 20 april 1989 houdende goedkeuring van het verdrag inzake behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijke leefmilieu in Europa en van de Bijlagen, I, II, III en IV, opgemaakt te Bern op 19 september 1979 (BS 29/12/90, Bijlage I gewijzigd in BS 15/6/91)
Verdrag van Bonn – ‘Verdrag over de bescherming van migrerende wilde diersoorten’	Wet van 27 april 1990 houdende goedkeuring van het Verdrag inzake bescherming van trekkende wilde diersoorten en van de Bijlagen I en II, opgemaakt te Bonn op 23 juni 1979 (BS 29/12/90)
Habitatrichtlijn(1992)/Vogelrichtlijn (1979)/Natura2000/ Ramsar Conventie	Decreet van 19 juli 2002 houdende wijziging van het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, van het bosdecreet van 13 juni 1990, van het decreet van 16 april 1996 betreffende de landschapszorg, van het decreet van 21 december 1988 houdende oprichting van de Vlaamse Landmaatschappij, van de wet van 22 juli 1970 op de ruilverkaveling van landeigendommen uit kracht van wet zoals aangevuld door de wet van 11 augustus 1978 houdende bijzondere bepalingen eigen aan het Vlaamse gewest, van het decreet van 23 januari 1991 inzake de bescherming van het leefmilieu tegen de verontreiniging door meststoffen en van de wet betreffende de politie over het wegverkeer, gecoördineerd bij KB van 16 maart 1968 (BS 31/10/02)

Tabel 1.2 Overzicht van de wijze waarop de internationale verdragen in de Belgische of Vlaamse wetgeving verankerd werden.

1.6 Limburg

De provincie Limburg voert sinds 1991 een soortgericht natuurbeleid, vooral via de werking van de Limburgse Koepel voor Natuurstudie (LIKONA), die zich bezighoudt met het bestuderen van de Limburgse flora en fauna, het publiceren van de onderzoeksresultaten en het opzetten van opleidingen voor mensen die zich voor natuur interesseren. Al die kennis wil de provincie nu in praktijk omzetten. In haar "Milieubeleidsplan provincie Limburg 2004-2008" engageert de provincie zich in project 3 "Soortgericht Natuurbeleid" om de typisch Limburgse soorten te behouden en te versterken. Het GALS-project is een van de manieren waarop de provincie haar beloftes nakomt. Het bijzondere aan Limburg is dat een aantal van de nodige overlegplatforms hier al meer dan tien jaar bestaat.

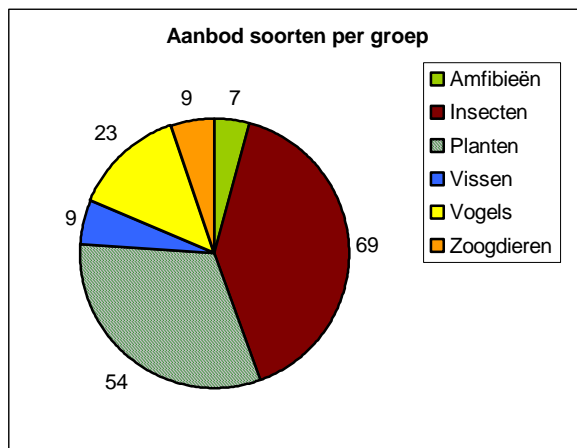
De Limburgse regionale landschappen hebben in dit project ook een belangrijke rol te spelen. Ze hebben de nodige flexibiliteit en slagkracht om opdrachten snel uit te voeren en zijn een belangrijke schakel naar de gemeenten.

1.7 Limburgse soorten

In 2003 gaf de provincie Limburg het INBO (Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek) de opdracht te onderzoeken welke soorten typisch zijn voor de provincie Limburg. Die selectie gebeurde op basis van gegevens die o.a. door de vrijwilligers van LIKONA verzameld werden.

Een 'typisch Limburgse soort' is een soort waarvan minstens 33% van de bezette Vlaamse IFBL- of UTM-hokken in Limburg liggen en die de status 'met uitsterven bedreigd', 'bedreigd' of 'kwetsbaar' heeft op een Vlaamse Rode Lijst (Colazzo & Bauwens, 2003). Soorten dus die voornamelijk of zelfs uitsluitend in de provincie Limburg gevonden worden. In totaal werden 171 soorten - verdeeld over zes groepen - als typisch voor Limburg geïdentificeerd.

Figuur 1.1 Verdeling van de Limburgse soorten over de verschillende groepen.

1.8 Het project

Doelstelling

De hoofddoelstelling van het GALS-project is het behouden en waar mogelijk versterken van de typisch Limburgse soorten. Dit project wil de nodige overlegstructuren opzetten om samen met alle betrokkenen in de gemeenten tot een goede taakverdeling te komen. De acties kunnen zo efficiënt aangepakt worden.

Onze partners zijn op de eerste plaats de gemeenten. Maar ook andere organisaties die met natuur bezig zijn (bijvoorbeeld terreinbeherende organisaties, VLM, Agentschap voor Natuur en Bos, cel NTMB) vragen we een handje toe te steken. We hebben eveneens de ambitie mensen uit andere beleidsdomeinen - zoals landbouw, industrie en KMO, ruimtelijke ordening, toerisme - bij het natuurbehoud te betrekken. Planten en dieren respecteren immers geen grenzen. Het projectbureau speelt hier een belangrijke rol als facilitator en moderator.

Via de adoptie van een soort willen we de betrokkenheid van de inwoners van de gemeente bij de bescherming van de soort, zijn/haar leefgebied en de natuur in zijn algemeenheid verhogen. Een dier of plant adopteren spreekt immers tot de verbeelding. We streven ernaar dat de inwoners van de gemeenten de soort als een deel van hun eigen streekidentiteit gaan beschouwen (cf. een "streekproduct"). Via het verhaal van deze soort geven we de Countdown 2010-doelstelling een concrete invulling. Het project laat zien dat een gemeente en de bevolking door kleine maatregelen wel degelijk een verschil kunnen maken voor de geadopteerde soort.

De acties zullen tevens aantonen dat mooie natuur inkomsten kan genereren voor de inwoners van de gemeente (via o.a. recreatie, educatie) en de kwaliteit van de leefomgeving zal verhogen. Dit laatste kan onrechtstreeks ook tot verhoogde inkomsten leiden (bv. via een stijging van de grondprijzen, een betere vermarktbaarheid van streekproducten, een verbetering van de gezondheid).

Dit alles moet uitmonden in een effectief soortgericht natuurbeleid dat door alle inwoners van de gemeente gedragen wordt.

In 2010 evalueren we of deze doelstellingen bereikt zijn. Dit project moet tot een toename van de geadopteerde soort en een grotere betrokkenheid van de bevolking leiden.

Werkingsstructuur

Het project wordt uitgevoerd door een projectbureau dat bestaat uit een projectcoördinator, een administratieve kracht en vier projectpromotoren. De vier projectpromotoren werken vanuit de regionale landschappen en vormen de schakel met de gemeenten. De coördinator en de administratieve medewerkster hebben hun werkplaats op het Provinciaal Natuurcentrum van de provincie. Het dagelijks bestuur – de gedeputeerde van leefmilieu, de directeurs van de regionale landschappen en het provinciaal natuurcentrum – controleert en keurt de handelingen van het projectbureau goed.

Daarnaast zijn er nog twee adviesgroepen.

- Het begeleidingscomité bestaat uit personen met technisch-wetenschappelijke deskundigheid. Dit zijn mensen van LIKONA, vertegenwoordigers van terreinbeherende organisaties, het Agentschap voor Natuur en Bos, de Vlaamse Landmaatschappij, vertegenwoordigers van het INBO en academici. Zij geven technisch-wetenschappelijk advies. Zo kreeg het begeleidingcomité de vraag voorgelegd of de soorten die door een bepaalde gemeente voor adoptie voorgesteld werden, ecologisch relevant waren. Ze gaven ook suggesties omtrent de inhoud van de actieplannen.
- De stuurgroep bestaat uit vertegenwoordigers van de gemeentebesturen, de toeristische sector, terreinbeherende verenigingen en natuurbeherende overheden. Ze evalueren de methoden die in het project gebruikt worden en geven suggesties voor eventuele bijsturing. Ze fungeren tevens als doorgeefluik naar de andere mensen in de gemeente die bij het soortgericht beleid betrokken zijn.

Methode

We vroegen alle Limburgse gemeenten een typisch Limburgse soort te adopteren. Een “foster-parents plan” voor onze planten en dieren zeg maar. Niet zo maar een soort maar een soort die nood heeft aan bescherming. Een soort die de gemeente kan beschermen en een soort waarmee de gemeente zich kan identificeren.

Geen eenvoudige opdracht. We hebben de gemeente en inwoners dan ook zo snel mogelijk bij de keuze betrokken. Zo werd de schat aan natuurkennis bij de plaatselijke bevolking en besturen ten volle meegenomen in het project.

We vonden zelfs een heuse “Gemeentelijke Soortentabel” uit, een tabel waarin per gemeente alle Limburgse soorten (Colazzo & Bauwens, 2003) opgelijst werden (zie bijlage 1). Elk van die soorten kreeg a.d.h.v. negen criteria punten. Die criteria waren heel verschillend en zorgden dan ook voor heel wat discussie. Deze criteria staan in de linkerkolom van de tabel in bijlage 1. Per soort werden al die punten opgeteld zodat per soort een score berekend kon worden. Die scores staan in de laatste rij van de tabel in bijlage 1.

Op basis van deze tabel bepaalde elke gemeente welke soort(en) het meest in aanmerking kwam(en) voor adoptie. In vele gevallen waren dit de soorten met de hoogste score. Als geen enkele andere gemeente geïnteresseerd was in de gekozen soort, werd deze aan de gemeente toegewezen.

Als bleek dat een zelfde soort in meerdere gemeenten op de eerste plaats stond, gaf het begeleidingscomité een advies waarin kort werd aangegeven in welke gemeente een adoptie de meeste mogelijkheden bood. Ze suggereerden ook alternatieve soorten. Dit advies werd dan aan de verschillende gemeenten voorgelegd, waarna samen met de gemeente naar een oplossing gezocht werd. De gemeente bepaalde echter finaal zelf of ze mee in het project stapte en welke soort ze adopteerde. Het engagement van de gemeente werd via een intentieverklaring, die op het college van burgemeester en schepenen werd goedgekeurd, vastgelegd. Deze procedure werd geëvalueerd (Lemmens, 2007).

Voor de geadopteerde soort werd vervolgens een actieplan opgesteld. Dat hou je momenteel in je handen. Dit plan kwam via een participatieve methode tot stand. Participatie is een evenwichtsoefening tussen ondersteuning en respect voor de kennis en inbreng van lokale partners. Een belangrijke taak voor de provincie en de regionale landschappen. De lokale besturen zijn goed geplaatst om die afspraken naar concrete acties op hun grondgebied te vertalen.

Het actieplan bevat een ecologisch luik waarin een aantal acties die de soort ten goede komen wordt uitgewerkt. We streven niet naar volledigheid maar geven eerder een aantal suggesties. Hierbij besteden we vooral aandacht aan de rol die de gemeente in het soortgerichte natuurbehoud kan spelen. Welke acties kan een gemeente zelf uitvoeren of hoe kan de gemeente initiatieven van bewoners ondersteunen of zelfs stimuleren (via bijvoorbeeld subsidiereglementen of het verstrekken van informatie). We besteden eveneens aandacht aan de instrumenten waar de gemeente over kan beschikken (beheersovereenkomsten, samenwerkingsovereenkomst, VLM-subsidies).

Daarnaast is er een luik sensibilisatie en educatie. De gemeente is immers een belangrijke schakel naar de lokale bevolking en kan hier een sleutelrol spelen. De gemeenten hebben eveneens heel wat ervaring in huis inzake communicatie naar de lokale bevolking. Die ervaring willen we gebruiken.

Omdat we willen weten of we onze doelstellingen bereiken, is er eveneens een luik monitoring. In dit onderdeel beschrijven we methoden om na te gaan of de soort er al dan niet op vooruit is gegaan (meer vindplaatsen, meer geschikt leefgebied). We zullen ook nagaan welke en hoeveel acties de gemeente op het getouw heeft gezet om de geadopteerde soort te helpen.

Via het principe van “hart-hoofd-hand” willen we een positieve spiraal starten en steeds meer mensen betrekken bij de bescherming van hun Limburgse soort. Pas als je mensen in contact brengt met hun geadopteerde soort en het landschap waarin zij leeft, gaan ze de soort in hun **hart** dragen. Mensen die de soort in hun hart dragen, willen er meer over weten: waarom is die zo speciaal? Wat kunnen we ervoor doen? In ons **hoofd** verzamelen we kennis, weetjes en ideeën om de soort te beschermen. En dan kunnen we tot actie overgaan. Mensen die zich betrokken voelen bij de soort, willen hier **zorg** voor dragen en de handen uit de mouwen steken.

Financiering

Dit adoptieproject maakt deel uit van een groter geheel, namelijk het Doelstelling 2-programma van de Europese Commissie. Het Doelstelling 2-programma houdt in dat aan achterstandsregio's middelen worden toegekend via het Europese Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO). Grote delen van Limburg zijn als Doelstelling 2-regio aangeduid. De provincie Limburg voorzag bovendien in haar begroting een extra budget om ook in niet Doelstelling 2-gebieden aan de slag te kunnen gaan, zodat het project gebiedsdekkend werd.

Eén van de doelstellingen van het GALS-project is de promotie van de typisch Limburgse identiteit via de adoptiesoort.

Een recente studie, die “Birdlife International” uitvoerde voor de EU, toont aan dat een aantrekkelijke natuur en leefomgeving voor nieuwe werkgelegenheid kan zorgen. Via de promotie van de eigen streekidentiteit (branding) kan er een markt voor streekproducten gecreëerd worden, die bij de lokale horeca verkocht worden. Europeanen zijn bovendien bereid heel wat geld neer te tellen om een zeldzame of interessante soort te zien (bv. vogelkijken). Mits een goede planning kunnen de inkomsten dienen voor het beheer van de natuurgebieden en de uitwerking van een duurzaam toerisme. Hierbij kunnen sociaal kwetsbare groepen ingezet worden. Voldoende open ruimte heeft ook een positieve invloed op de volksgezondheid (bv. meer beweging = minder problemen met zwaarlijvigheid/minder problemen met stress).

Deze relatie “natuur als troef voor meer werkgelegenheid” is de insteek die gebruikt werd om deze steun van Europa te bekomen (provincie Limburg, Internationale samenwerking, 2006). Zestig procent van de financiering komt van de provincie Limburg en veertig procent van Europa.

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan knautiabij

GINGELOM

2 Knautiabij

2 Knautiabij

Dit hoofdstuk is gebaseerd op Dylewska (1987), Westrich et al. (1997), Kuhlmann (1999), Peeters et al. (1999), Peeters & Reemer (2003), Van Landuyt et al. (2006), Larsson & Franzén (2007).

2.1 Motivatie voor de soortkeuze

In Gingelom zijn er heel weinig natuurgebieden, de natuur is veeleer verweven met de landbouw. Van de Limburgse soorten die in Gingelom voorkomen (gemeentelijke soortentabel: zie bijlage 1), komen de akkervogels van open landschappen en de knautiabij, die voorkomt in wegbermen, het meest in aanmerking.

De gemeente Gingelom verkoos de knautiabij als adoptiesoort om deze te koppelen aan het bermbeheer. Er werd in Gingelom nooit een berminventarisatie gedaan, wat men als jammer ervaart. De adoptie van de knautiabij biedt de kans om de bermen te inventariseren en om een gepast maaibeheer in te voeren. De gemeente wil hierover ook graag communiceren met de inwoners, zodat de mensen weten waarom de bermen zo beheerd worden en ze het niet meer ervaren als 'slordig'. De knautiabij kan hierbij dienen als mascotte.

De gemeente heeft met de adoptie de taak op zich genomen om de overleving van de knautiabij op lange termijn te garanderen. Concreet betekent dit dat er voor de in Gingelom zeldzame knautiabij naar een grotere (meta-)populatie moet worden gestreefd.

2.2 Beschrijving van de soort

Kenmerken

De knautiabij (*Andrena hattorfiana*) behoort met een lengte van 16-18 mm tot de grotere inheemse zandbijen. Vrouwtjes zijn hoofdzakelijk spaarzaam behaard, waardoor de dicht oranjebruin behaarde achterlijfspunt en de rossig behaarde achterschenen extra opvallen. Wat betreft het achterlijf zijn er twee kleurvormen. Het meest gangbaar zijn 'rode' vrouwtjes waarbij de eerste twee of drie achterlijfssegmenten deels rood gekleurd zijn (figuur 2.1). In vrijwel elke populatie zijn echter ook enkele 'zwarte' vrouwtjes aanwezig. Hun achterlijf is volledig zwartbruin van kleur. Door grootte, beharing en gespecialiseerd bloembezoek op beemd-kroon (*Knautia arvensis*) zijn vrouwtjes goed in het veld te herkennen. 'Rode' vrouwtjes zijn extra opvallend en eigenlijk niet met andere bijensoorten te verwarren.

Figuur 2.1 Vrouwte knautiabij (foto:Tim Faasen).

Mannetjes (figuur 2.2) zijn minder opvallend dan vrouwtjes. Hun lichaam is relatief slank en hun lichtbruine beharing is dichter dan bij de vrouwtjes. De beharing op het achterlijf is kort zodat ook bij mannetjes de oranjebruin behaarde achterlijfspunt opvalt. Verder hebben ze een geelwit kopschild. Hoewel minder opvallend dan de vrouwtjes zijn ze in het veld goed van andere soorten te onderscheiden. De combinatie van grootte, kopschildkleur, oranje achterlijfspunt en karakteristiek patrouilleergedrag langs beemd-kroonbloemhoofdjes is onderscheidend.

Figuur 2.2 Mannetje knautiabij (foto: Tim Faasen).

Leefgebied en leefwijze

Het meest karakteristiek in de leefwijze van de knautiabij is de strikte binding aan een beperkt aantal planten. In onze omgeving wordt vrijwel uitsluitend op beemdkroon stuifmeel en nectar verzameld. Het stuifmeel is de belangrijkste eiwitbron voor de larven. De nectar wordt gebruikt voor de eigen energievoorziening en die van de larven. Ook vallen vliegtijd en biotoop perfect samen met de hoofdbloei en belangrijkste standplaatsen van beemdkroon. Deze vliegtijd van de knautiabij loopt van eind mei tot half augustus en de belangrijkste biotopen zijn bloemrijke graslanden, met name Glanshaverhooilanden (*Arrhenatherion elatioris*) en bloemrijke zomen van het Marjolein-verbond (*Trifolion medii*). Aan het eind van de vliegtijd wordt soms voedsel verzameld op duifkruid (*Scabiosa columbaria*). Duifkruid lijkt echter niet in staat om een knautiabijpopulatie volledig te onderhouden. Eén van de redenen ligt waarschijnlijk in de latere bloei van duifkruid.

Door de sterke voedselspecialisatie is de populatiegrootte van knautiabijen in onze omgeving sterk afhankelijk van de populatiegrootte van beemdkroon.

Figuur 2.3 Beemdkroon (foto's: Inge Nevelsteen).

Beschikbaarheid van goede nestgelegenheid, een andere cruciale factor in de levenscyclus van veel wilde bijen, lijkt voor de knautiabij niet of veel minder beperkend. In elk geval ontbreekt de knautiabij zelden op grotere beemdkroongroeiplaatsen.

De knautiabij is, in tegenstelling tot de bekende honingbij, een solitaire bij. Zoals vrijwel alle zandbijen graaft de knautiabij zelf nesten in de bodem. Kolonievorming is nooit waargenomen. Voor zover nu bekend nestelt de soort juist verspreid en in lage dichtheden waarbij de nesten vrijwel altijd meer dan twee meter uit elkaar liggen. De nesten liggen meestal enigszins verstopt, bijvoorbeeld half onder een graspol. Door hun verstopte ligging en het feit dat duidelijke hoopjes uitgeworpen zand meestal ontbreken, worden nesten zelden opgemerkt.

De vegetatie op de nestplekken heeft een open, vrij ijle structuur, waarbij hoger opgaande begroeiing wordt afgewisseld met laag- of zelfs onbegroeide plekken. Deze vegetatiestructuur is ook karakteristiek voor de meeste groeiplaatsen van beemdkroon. Dit verklaart vermoedelijk waarom nestgelegenheid doorgaans geen beperkende factor vormt.

Figuur 2.4 Mannetje knautiawespbij (foto: Tim Faasen).

Een opvallende, gespecialiseerde nestparasiet van de knautiabij is de knautiawespbij (*Nomada armata*, figuur 2.4). In welke mate deze parasiet knautiabijpopulaties beïnvloedt is onduidelijk. Wel is zeker dat de knautiawespbij zeldzamer en nog meer bedreigd is dan haar gastheer.

Bedreigingen

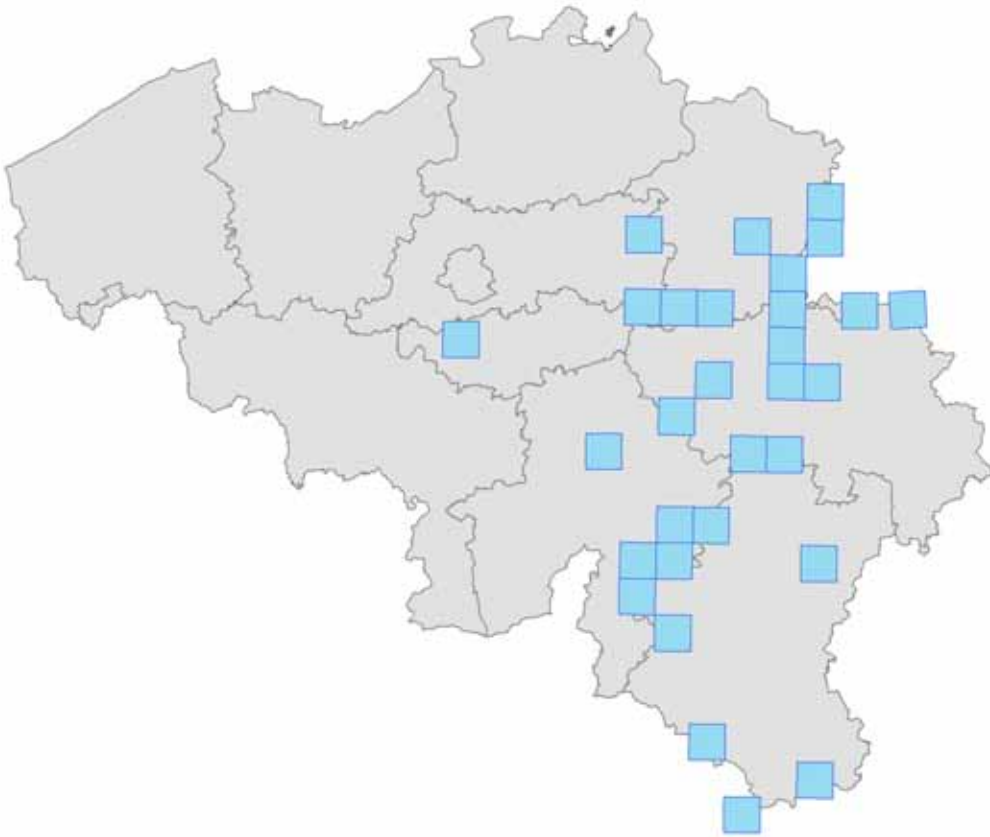
De knautiabij is een echte voedselspecialist. Hierdoor zijn de populaties erg kwetsbaar: als er om één of andere reden iets gebeurt met de beemdkroonpopulatie is de knautiabij ook ten dode opgeschreven.

Beemdkroon is een plantensoort die op de Rode Lijst van Vlaanderen van 2006 vermeld staat als 'achteruitgaand'. Beemdkroon groeit optimaal in graslanden op voedselarme tot matig voedselrijke, kalkhoudende tot (bij voorkeur) kalkrijke bodems. De soort is nu vooral te vinden in bermen langs wegen, kanalen en rivieren, omdat hier nog relatief voedselarme bodems voorkomen. In intensieve landbouwstreken dreigt de soort ook uit de bermen te verdwijnen door inspoelen van nutriënten van naastgelegen landbouwpercelen.

De specifieke bedreigingen voor knautiabij en beemdkroon in Gingelom worden beschreven in hoofdstuk 3.

Verspreiding

Het areaal van de knautiabij omvat Europa, Noord-Afrika en aangrenzend Klein-Azië. In België is de knautiabij terug te vinden in het oosten van het land, zie figuur 2.5.

Figuur 2.5 De verspreiding van de knautibij in België (Leclercq, 1972 gegevens vanaf 1950, aangevuld met recente gegevens van LIKONA).

Status

In West-, Midden- en Noord-Europa gaat de soort de laatste decennia duidelijk in areaal achteruit. In Nederland, Duitsland en Westfalen staat de soort respectievelijk als bedreigd, kwetsbaar en ernstig bedreigd op de Rode Lijst. In Vlaanderen bestaat momenteel nog geen Rode Lijst voor bijen.

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan knautiabij

GINGELOM

3 Toestand in de gemeente

3 Toestand in de gemeente

Dit hoofdstuk is gebaseerd op Hendriks et al. (1998), Larsson & Franzén (2007).

3.1 Situering en beschrijving van de gemeente Gingelom

Gingelom ligt in het uiterste zuidwesten van de provincie Limburg en ligt volledig binnen Droog Haspengouw. Het landschap in de gemeente Gingelom wordt buiten de dorpen vrijwel volledig gedomineerd door de landbouw. Op de vruchtbare leembodem neemt akkerbouw een prominente plaats in, maar daarnaast is er ook veel grasland en (klein-)fruit aanwezig. Grotere oppervlakten met meer (half-)natuurlijke begroeiing ontbreken, met uitzondering van enkele bosgebiedjes.

3.2 Verspreiding van de knautiabij in de gemeente

Bij gebrek aan reservaatgebieden met halfnatuurlijke graslandvegetaties zijn knautiabij en beemdkroon in Gingelom aangewezen op bermen, vooral de bermen van holle wegen. Omdat beemdkroon momenteel schaars voorkomt, is het aantal bermen dat als leefgebied kan dienen zeer beperkt. De begroeiing van de meeste bermen is namelijk te ruig of te houtig door extensief beheer en aanrijking met nutriënten. Beemdkroon is daardoor beperkt tot de bermen van enkele doorgaande wegen. Op deze plekken is het bermbeheer wat intensiever, vermoedelijk ten behoeve van het verkeer. De aangetroffen groeiplaatsen betreffen relatief kleine, onderling geïsoleerde populaties (figuur 3.1).

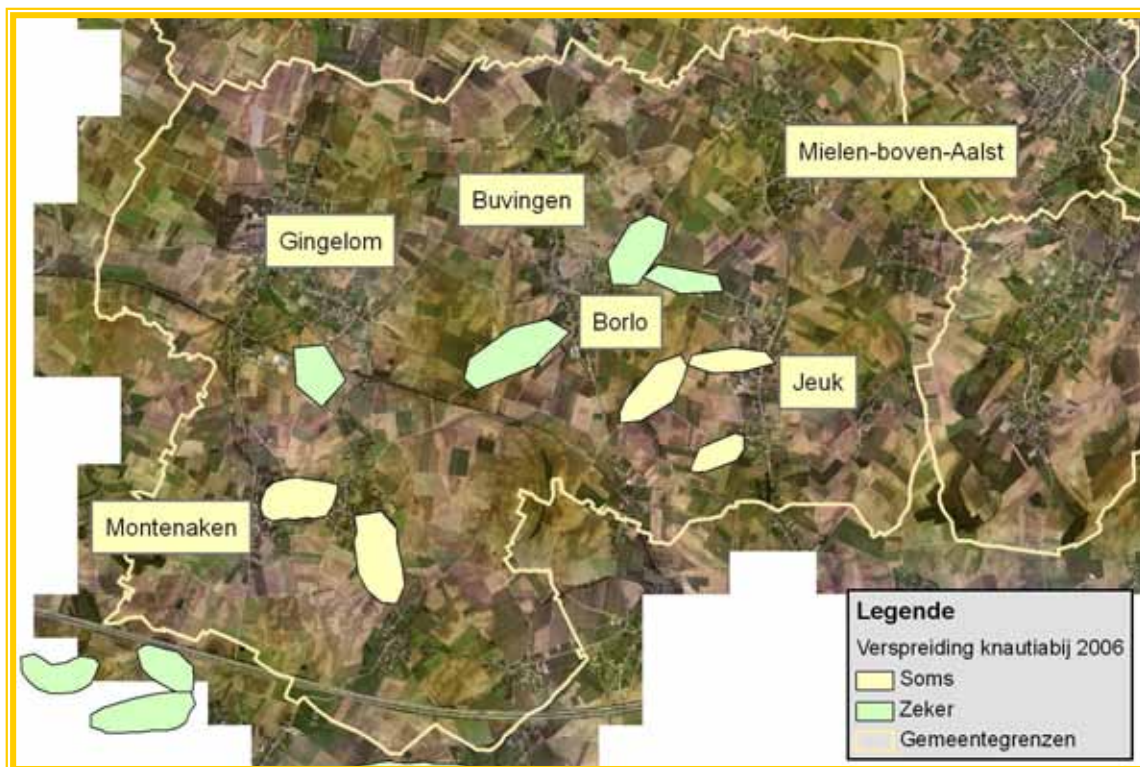

Figuur 3.1 Groeiplaatsen van beemdkroon in Gingelom in 2007.

Op enkele van deze plekken is recent ook de knautiabij waargenomen (figuur 3.2). Het voorkomen van zowel knautiabij als beemdkroon betreft ongetwijfeld relictpopulaties. In het verleden, voor de opkomst van de intensieve landbouw met zijn kunstmestgebruik, werden bermvegetaties niet onbenut gelaten. Ze werden begraasd door bijvoorbeeld rondtrekkende schaapskudden of gebruikt voor hooi- of strooiselwinning. Bij dat bermbeheer kwamen beemdkroon en knautiabij ongetwijfeld veel algemener voor. Vermoedelijk boden ook de destijds minder voedselrijke hooilanden, hoogstamboomgaarden en huisweiden een geschikt leefgebied.

Al met al is de situatie voor de knautiabij in Gingelom op dit moment precair. Het aantal leefgebieden en hun oppervlakte is klein, waardoor de bijenpopulaties slechts beperkt van omvang en kwetsbaar zijn.

Figuur 3.2 Gekende verspreiding knautiabij in 2006 in en rond Gingelom (bron: LIKONA).

3.3 Kansen en problemen

Knelpunten

Globaal staan drie, met elkaar samenhangende knelpunten behoud en versterking van het voorkomen van de knautiabij binnen Gingelom in de weg.

Kleine populaties

Op de plekken waar recent knautiabij is aangetroffen, zijn slechts kleine aantallen dieren waargenomen. Een gericht veldbezoek op 19 juni 2007 leverde bij goede weersomstandigheden geen enkele waarneming op. Voor zover nog aanwezig gaat het dus om zeer kleine populaties. De soort is daardoor gevoelig voor toevalseffecten en calamiteiten. Een langere periode met slecht weer, predatie, een verschuiving in de verhouding tussen mannetjes en vrouwtjes, werkzaamheden aan een berm of een verkeerd maaitijdstip kunnen gemakkelijk leiden tot lokaal verdwijnen. Door het geringe aantal individuen kan bovendien de genetische variatie binnen de populatie dermate versmallen dat de overlevingskansen verminderen.

Beperkt voedselaanbod

De voedselpant beemdkroon groeit nog slechts in enkele bermen en op deze plekken zijn vaak niet meer dan enkele tientallen planten aanwezig. Recent Zweeds onderzoek laat zien dat één enkel knautiabijvrouwtje behoefte heeft aan circa zestien bloeiende beemdkroonplanten. Om van een populatie te kunnen spreken, zijn er minstens tien vrouwtjes nodig. Dat betekent dat er in één leefgebied meer dan honderdvijftig beemdkroonplanten moeten bloeien.

Deze Zweedse onderzoekers noemen beemdkroon bovendien gyno-dioec, wat betekent dat afzonderlijke beemdkroonplanten óf tweeslachtig óf alleen vrouwelijk zijn. Met stuifmeel als beperkende voedselbron betekent dit dat slechts een deel van de beemdkroonpopulatie bijdraagt aan de instandhouding van de knautiabij, vrouwelijke planten produceren immers geen stuifmeel. Of beemdkroon in België daadwerkelijk gynodioec is, is onduidelijk. Recente veldwaarnemingen (Ivo Raemakers, contactgegevens: zie bijlage 3) wijzen wel in die richting.

Versnipperd voorkomen

In Gingelom en de omliggende gemeenten liggen de leefgebieden van de knautiabij verspreid in het landschap, vaak met behoorlijk grote onderlinge afstanden. De kans op uitwisseling van individuen tussen de verschillende leefgebieden is klein. Dit gebrek aan uitwisseling kan bijdragen aan de vermindering van de genetische variatie binnen de populatie en bovendien is de kans op hervestiging beperkt wanneer de soort lokaal verdwijnt.

Maatregelen

Bovengenoemde knelpunten kunnen grotendeels worden opgelost met eenvoudige beheers- en inrichtingsmaatregelen. Het meest voor de hand liggend is afstemming van het bermbeheer op de fenologie¹ van zowel knautiabij als beemdkroon. Daarnaast kunnen aanvullende inrichtingsmaatregelen de kwetsbaarheid voor bijvoorbeeld externe invloeden verkleinen. Concreet worden de volgende maatregelen aanbevolen.

Vergroten van het voedselaanbod

Vergroting van de huidige knautiabijpopulaties valt op de eerste plaats te bereiken door het voedselaanbod te vergroten. Momenteel is dit aanbod ruimtelijk en in de tijd beperkt.

De ruimtelijke beperking schuilt in het beperkte aantal beemdkroonplanten op de vliegplaatsen. De beemdkroondichtheid kan hier worden verhoogd door het bermbeheer van maaien met afvoer van het maaisel aan te passen aan lokale omstandigheden. De maaifrequentie moet daarbij worden afgestemd op de bodemvruchtbaarheid en de biomassa-productie van de vegetatie. Voor schralere begroeiingen volstaat één keer maaien in de nazomer na half augustus. Na half augustus is de vliegtijd van de knautiabij voorbij en is beemdkroon grotendeels uitgebloeid. Er is dan ook al rijp zaad aanwezig. Productievere vegetaties dienen twee keer te worden gemaaid. De eerste maaibeurt dient daarbij uiterlijk begin mei plaats te vinden om de bloei van de beemdkroon niet te belemmeren. De tweede maaibeurt moet opnieuw na half augustus worden uitgevoerd. Verder dient het maaisel nauwkeurig te worden afgevoerd omdat juist stukjes bodem zonder strooisel of begroeiing de beste kiemings- en vestigingskansen bieden aan beemdkroon. Bij het schonen van sloten dient er daarentegen juist voor gewaakt te worden dat er niet teveel planten uit de greppelkant worden verwijderd. Te voorzichtig werken, werkt echter weer averechts omdat het strooiselvorming en vervilting tot gevolg heeft.

De huidige temporele beperking in voedselaanbod ligt in het feit dat veel bermen in Ginkelom juist in de vliegtijd van de knautiabij en de bloeitijd van beemdkroon worden gemaaid. De oplossing is hier in veel gevallen eenvoudig. Afhankelijk van de biomassa-productie en hoogtegroeï van de vegetatie kan het maaitijdstip worden vervroegd of verlaat. Zoals eerder aangegeven dient vroeg maaien uiterlijk begin mei plaats te vinden, laat maaien dient na half augustus te worden uitgevoerd.

---

¹ Fenologie is de studie van jaarlijks terugkerende natuurverschijnselen. De term wordt bij uitbreiding gebruikt voor die verschijnselen op zich, bijvoorbeeld de start van de bloeiperiode van beemdkroon.

Creëren van grotere en meer (potentiële) leefgebieden

De populatiestructuur van de knautiabij is op dit moment weinig gunstig. De leefgebieden zijn klein en liggen relatief ver van elkaar verwijderd. Door het creëren van meer (potentieel) leefgebied kan een betere metapopulatiestructuur² bekomen worden. Als er meer geschikt leefgebied is, kan de (meta)populatie immers groter worden, waardoor de kans op uitsterven door een toevallige tegenslag kleiner wordt. Er is ook minder kans op inteelt waardoor de populatie genetisch gezonder blijft.

De beste mogelijkheden hiertoe liggen in het vergroten van bestaand leefgebied en de ontwikkeling tot leefgebied van tussenliggende bermen van holle wegen (figuur 3.3). Niet te sterk verruigde of verboste bermvegetaties zijn door middel van een verschrallingsbeheer vrij eenvoudig geschikt te maken als potentieel biotoop voor beemdkroon en knautiabij. Dit verschrallingsbeheer bestaat uit tweemaal per jaar maaien met afvoer van het maaisel. Zolang de vegetatie nog te productief is en beemdkroon ontbreekt, kan de eerste maaibeurt het best begin juni en de tweede maaibeurt het best eind augustus plaats vinden. Op die manier worden de meeste nutriënten afgevoerd. Voor zeer ruige bermen met veel grote brandnetel, fluitenkruid en struweel is deze aanpak minder geschikt. Om dergelijke bermen binnen afzienbare termijn geschikt te maken als leefgebied is het effectiever om de toplaag van de bodem inclusief de vegetatie te verwijderen. Zodra zich vervolgens een gesloten vegetatie heeft ontwikkeld, kan worden overgegaan op maaibeheer.

Zowel bij verschralling als bij het verwijderen van de toplaag van de bodem is snelle vestiging van beemdkroon niet direct voor de hand liggend. De grote, zware zaden van beemdkroon blijken in praktijk namelijk slechte verbreiders, ondanks het bezit van een elaiosoom³ en haren. Een elaiosoom of mierenbroodje moet mieren tot transport verleiden en de haren dienen vermoedelijk om transport in de vacht van grotere dieren te bewerkstelligen. In praktijk blijken deze transportmiddelen voor beemdkroon echter weinig effectief. Om vestiging toch te versnellen kan hooi van beemdkroongroeiplaatsen worden uitgelegd. Hooi uit Gingelom of directe omgeving verdient hierbij de voorkeur. Het uitzaaien van zaadmengsels is minder raadzaam gezien de vaak onduidelijke herkomst van de stamplanten.

Behalve bermen kunnen ook enkele recent aangelegde watererosiebestrijdingswerken als leefgebied worden ingericht. Met name de hoger gelegen, zuidgerichte hellingen van bufferbekkens en grasbufferstroken komen hiervoor in aanmerking. Voor het geschikt maken van deze gebieden en stroken kunnen maatregelen worden toegepast zoals hierboven beschreven. Een voordeel van grotere bufferbekkens ten opzichte van bermen is hun relatief grote, minder langgerekte oppervlak en minder toegankelijke ligging. De kans op toevallige verstoring is in bufferbekkens een stuk kleiner dan in bermen.

---

² Een metapopulatiestructuur is een structuur waarin populaties zo dicht naast elkaar voorkomen dat er contact tussen de populaties en daardoor uitwisseling van individuen en genetisch materiaal mogelijk is.

³ Een elaiosoom of mierenbroodje is een aanhangsel aan zaden of vruchten van sommige plantensoorten, dat als voedsel kan dienen voor mieren. Het mierenbroodje is een uitgroeisel van de zaadhuid. Hierdoor verspreiden de mieren de zaden verder van de plant af.

Buffering tegen externe invloeden

De huidige vliegplaatsen van de knautiabij zijn beperkt tot de bermen van enkele holle wegen. In de meeste gevallen grenzen de taluds aan agrarische percelen, zoals akkers en boomgaarden. Vanuit deze percelen spoelen meststoffen richting talud met verruiging van de vegetatie tot gevolg. Ook verwaaien herbiciden en pesticiden regelmatig tot in het talud. Door bufferzones van een paar meter breed langs de bovenrand van de taluds valt deze negatieve externe beïnvloeding sterk te beperken. In het ideale geval bestaan deze bufferzones uit onbemest hooiland. In de vorm van bloemrijke en niet of weinig bemeste akkerranden is echter ook al veel winst te behalen. Deze laatste buffervariant is vermoedelijk aantrekkelijker voor de betrokken boeren.

Figuur 3.3 Bermen (groen) en waterbufferbekkens (blauw) die in potentie geschikt zijn voor omvorming tot leefgebied voor de knautiabij. De groeiplaatsen van beemd-kroon zijn aangegeven in het roze.

3.4 Reeds uitgevoerde acties

Voor de adoptie van de knautiabij werden er voor deze soort nog geen specifieke acties uitgevoerd.

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan knautiabij

GINGELOM

4 Concrete doelstellingen

4 Concrete doelstellingen

Het eerste doel dat met de terreinacties nagestreefd wordt, is het behoud van de bestaande populaties beemdkroon en knautiabijen.

Omdat de huidige populaties beemdkroon eigenlijk te weinig planten tellen om gezonde populaties van knautiabijen te onderhouden, is het ook erg belangrijk dat het aantal planten per locatie stijgt en dat er nieuwe groeiplaatsen gecreëerd worden.

Gerichte acties voor de bescherming van de knautiabij sluiten direct aan op de in hoofdstuk 3 besproken maatregelen. Omdat de actuele status van de knautiabij niet gekend is, valt niet aan te geven op welke locaties acties het meest dringend en effectief zijn. Onafhankelijk van locatie zijn de actiemaatregelen wel op basis van belangrijkheid te rangschikken:

- vaststellen van de status van de knautiabij (actie 1)
- tijdstip eerste maaibeurt vervroegen (actie 2)
- vergroten van het areaal met geschikte bermbegroeiing (actie 3)
- buffering leefgebieden (actie 4)
- creëren extra leefgebied in samenwerking met derden (actie 5)

Acties 2 tot en met 5 worden meer in detail beschreven in hoofdstuk 5.

De eerste actie is een monitoringsactie. Hoe de inventarisatie van de knautiabij en beemdkroon moet gebeuren, wordt beschreven in hoofdstuk 7.

Naast de monitoring van de soort dienen ook de inspanningen die gebeuren om de populatie en de populariteit van de knautiabij te vergroten, bijgehouden te worden.

De communicatieacties die in hoofdstuk 6 voorgesteld worden, dienen twee doelen. In eerste instantie is communicatie nodig om de verschillende doelgroepen te informeren en om hun medewerking te vragen. Door deze acties kan er rechtstreeks iets verbeterd worden voor de knautiabij.

Verder dient communicatie als middel om een breed draagvlak uit te bouwen. Als mensen meer weten over de levenswijze en behoeftes van de knautiabij, kunnen ze de soort beter appreciëren.

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan knautiabij

GINGELOM

5 Acties

5 Acties

De acties 5.1.1 en 5.1.2 zijn relatief eenvoudig door de gemeente zelf uit te voeren. Acties 5.1.3 en 5.2.1 vereisen meer overleg met onder andere de VLM, Infrabel en de Interbestuurlijke Samenwerking Land & Water, die voor Sint-Truiden en omgeving een erosiebestrijdingsplan opmaakten.

Behalve de knautiabij en beemdkroon zullen ook veel andere soorten profiteren van de voorgestelde maatregelen. Het gaat daarbij onder andere om nu al aanwezige soorten als de gewone langhoornbij (*Eucera longicornus*), donkere klaverzandbij (*Andrena labialis*), borstelwespbij (*Nomada stigma*), lathyrusbij (*Megachile ericetorum*), schoorsteenwesp (*Odynerus melanocephalus*) en de planten kattendoorn (*Ononis spinosa*) en klavervreter (*Orobancha minor*). Al deze soorten zijn in Vlaanderen en Nederland zeldzaam of achteruitgaand.

Figuur 5.1 Vrouwje van de gewone langhoornbij (foto: Inge Nevelsteen).

5.1 Terreinacties

5.1.1 Tijdstip eerste maaibeurt vervroegen

Veel bermen en zeker hun randzone langs de weg worden momenteel vrij kort voor de vliegtijd van de knautiabij en de bloeitijd van beemdkroon gemaaid. Het tijdstip van deze eerste maaibeurt kan op de beemdkroongroeiplekken en directe omgeving het best worden vervroegd. Dit vroege maaien dient uiterlijk begin mei plaats te vinden en het maaisel moet worden afgevoerd. Bij deze werkwijze heeft beemdkroon voldoende mogelijkheden om tijdig te bloeien terwijl het verkeer geen last krijgt van te hoog opgroeiende vegetatie. Een tweede maaibeurt kan dan plaatsvinden na half augustus. Het is belangrijk voor de kieming van beemdkroonzaad dat verstikking en vervilting van de vegetatie voorkomen wordt en dat de vegetatie kort de winter in gaat.

Op plekken met een zeer lage biomassa-productie verdient één keer maaien na half augustus de voorkeur. Op dit moment ontbreken dit soort laagproductieve plekken in de gemeente.

Deze actie vereist geen extra inspanningen of middelen, enkel het aanpassen van de maaiplanning en -uitvoering.

Doel

Vorkomen dat beemdkroon gemaaid wordt in het vliegseizoen van de knautiabij.

Doelgroep

De technische dienst van de gemeente

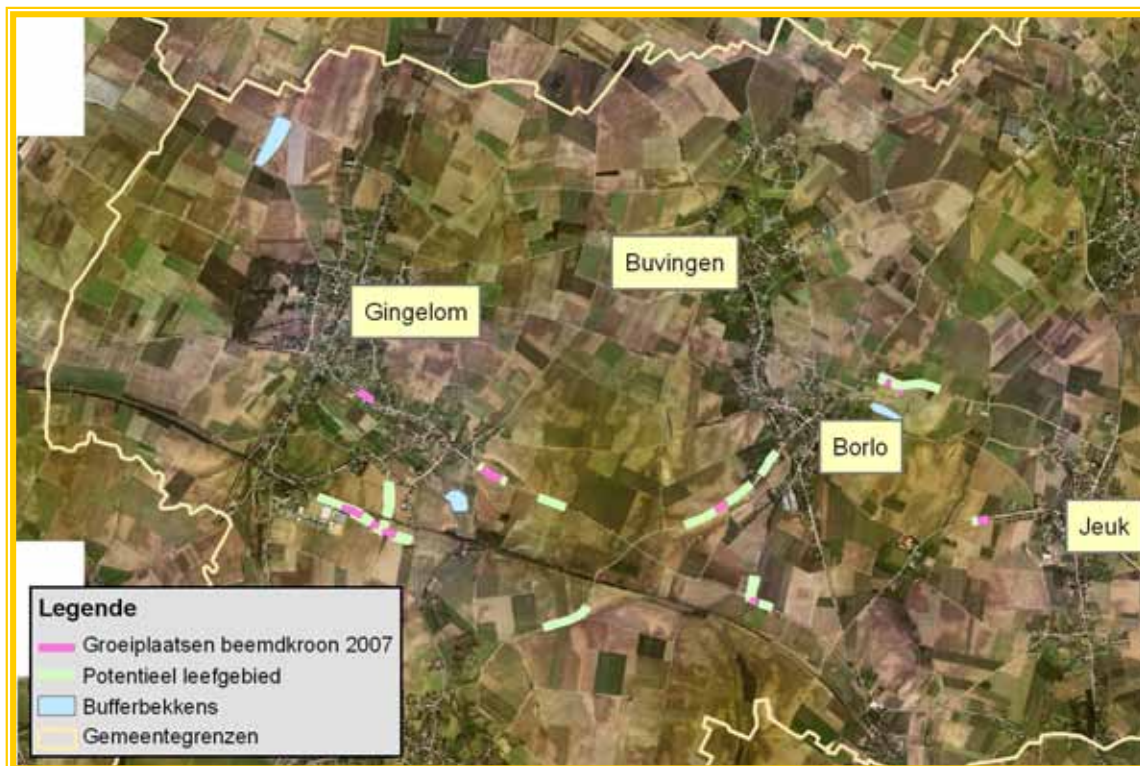
Praktisch

- De plaatsen waar deze vervroegde maaibeurt nodig is om de bloei van de beemdkroon niet te hinderen, zijn in het roze aangeduid op figuur 5.2.
- Volgens het Vlaams Bermbesluit van 27 juni 1984 mag een eerste maaibeurt niet voor 15 juni plaatsvinden, een tweede maaibeurt niet voor 15 september. De tweede maaibeurt is geen probleem: die kan gewoon na 15 september plaatsvinden, tenzij er in de praktijk vastgesteld wordt dat het vervroegde maaien begin mei resulteert in een veel grotere biomassaopbouw gedurende de zomer en wel zodanig dat verstikking en vervilting al in de nazomer een probleem gaat vormen. Als dit gebeurt, kan later nog een uitzondering aangevraagd worden. De eerste maaibeurt moet wel vervroegd worden naar eind april / begin mei. Dat vereist een goedkeuring van de bevoegde minister. Een afwijking op het Bermbesluit kan aangevraagd worden om specifieke soorten te beschermen. Hiervoor dient een brief met motivatie verstuurd te worden naar het ANB. Dit actieplan kan meegestuurd worden ten argumentatie. Voor contactgegevens, zie bijlage 3. Een voorbeeldbrief is te vinden op de bijgeleverde cd-rom.
- Als de uitzondering toegezegd wordt, moet duidelijk gecommuniceerd worden naar de technische dienst over wat er precies verwacht wordt: maaidata, afvoeren van het strooisel, op de hoogte brengen van onderaannemers... (zie 6.3.1).
- Verzamel het maaisel van de maaibeurt na half augustus direkt na het maaien en gebruik het voor actie 5.1.2.

5.1.2 Vergroten van het areaal met geschikte bermbegroeiing

Het aantal beemdkroonstandplaatsen en -planten is erg klein, vermoedelijk te klein voor een duurzame instandhouding van een populatie knautiabijen. Vergroten van het areaal geschikte bermbegroeiing is daarom belangrijk. In eerste instantie is het van belang een consequent bermbeheer van tweemaal per jaar maaien en afvoeren in te stellen in aansluiting op de huidige beemdkroonstandplaatsen (zie actie 5.1.1). In sommige van deze aansluitende bermen dient struweelvorming en beschaduwning te worden teruggedrongen door het (periodiek) verwijderen van struiken en bomen. Het hout dient te worden afgevoerd. De plekken die voor dit beheer in aanmerking komen, staan aangegeven in figuur 5.2 en in meer detail in bijlage 1 van de 'conceptbijlage actieplan' knautiabij op cd-rom.

Bovengenoemde inspanningen leiden doorgaans pas op langere termijn tot het gewenste resultaat omdat beemdkroon zich slechts langzaam op nieuwe plekken vestigt. Het valt te overwegen dit proces te versnellen door pleksgewijs beemdkroonzaden in de bermen uit te strooien. Deze zaden dienen van lokale of regionale herkomst te zijn en het verzamelen ervan dient de betreffende beemdkroonpopulaties geen schade te berokkenen.

Figuur 5.2 Bermen (groen) en waterbufferbekkens (blauw) die in potentie geschikt zijn voor omvorming tot leefgebied voor de knautiabij. De huidige groeiplaatsen van beemdkroon zijn aangegeven in roze.

Doel

Het voedselaanbod en leefgebied voor de knautiabij vergroten door meer bermen met beemdkroon te creëren.

Doelgroep

De technische dienst van de gemeente

Praktisch

- Vraag voor alle bermen die in het groen aangeduid zijn in figuur 5.2 een uitzondering aan op de maaidata van het Bermbesluit, zie actie 5.1.1.
- Voer het strooisel direct na het maaien af.
- Spreid na de tweede maaibeurt (na half augustus) op de gemaaide stukken vers strooisel uit dat verzameld werd op beemdkroongroeiplaatsen. Het heeft geen zin om dit in het voorjaar te doen, want dan bevat het strooisel nog geen zaden. Laat het strooisel hier liggen tot het droog is en voer het dan af nadat er flink mee geschud of op geklopt is.
- Verwijder waar nodig bomen, struiken en andere houtopslag.

5.1.3 Buffering leefgebieden

Alle beemdkroonstandplaatsen betreffen bermtaluds die aan de bovenrand grenzen aan landbouwpercelen. Uit- en afspoeling van meststoffen en drift van bestrijdingsmiddelen vormen een bedreiging voor de bermbegroeiing. Doordat de bermen rijker worden aan nutriënten, gaan snelgroeïende grassen en planten zoals netels, distels en bramen de oorspronkelijk aanwezige planten zoals beemdkroon wegconcurreren. Dit proces voltrekt zich over een langere periode, maar als er eenmaal veel nutriënten in de bodem aanwezig zijn en alles overwoekerd wordt door netels, is een volgehouden langdurige inspanning nodig om de bodem opnieuw te verschrallen. Preventief optreden is dus de boodschap.

Het aanleggen van een grazige of kruidige randzone bovenaan de berm van minimaal één à twee meter kan deze negatieve beïnvloeding voorkomen.

Doel

Vorkomen dat er extra nutriënten in de berm spoelen waardoor de vegetatie verruigt.

Doelgroepen

- de bedrijfsplanner van de VLM
- landbouwers met percelen grenzend aan (potentiele) leefgebieden van beemdkroon en knautiabij.

Praktisch

- Op plaatsen die gunstig gelegen zijn binnen akkervogelkerngebieden, geniet het de voorkeur om 'bloemrijke akkerranden' aan te leggen als buffer. 'Bloemrijke akkerranden' is een project van het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren in samenwerking met de provincie Limburg en de gemeenten en landbouwers uit Droog Haspengouw. Op gunstige plaatsen worden graan-kruidentmengsels ingezaaid op perceelsranden, overhoeken en volledige percelen om op deze manier de akkervogels te helpen en de biodiversiteit te doen toenemen. Deze 'bloemrijke akkerranden' mogen niet bemest of bespoten worden. Op deze manier profiteren zowel de akkervogels als de beemdkroon en knautiabij.
- Op andere plaatsen kan met de VLM een beheersovereenkomst 'perceelsranden' afgesloten worden. De bedrijfsplanner kan de betrokken landbouwers hierover adviseren (contactgegevens: zie bijlage 3).

5.1.4 Knautiabij in aangrenzende tuinen en in openbare bloemperken

De knautiabij is door de intensivering van de landbouw teruggedrongen naar de bermen. Maar ook tuinen die niet té ver verwijderd zijn van het (potentiële) leefgebied van de knautiabij kunnen vrij eenvoudig geschikt gemaakt worden door het aanplanten of inzaaien van beemdkroon en ervoor te zorgen dat er kleine stukjes naakte grond zijn waarin de knautiabij haar nestje kan uitgraven. Bovendien is dit ook een mooie actie om de bevolking van Gingelom te sensibiliseren (zie ook hoofdstuk 6).

De gemeente Gingelom kan het goede voorbeeld geven door beemdkroon aan te planten in bloemperken en borders op gemeentegrond.

Doel

Het leefgebied voor de knautiabij vergroten.

Doelgroep

- Tuinbezitters vlak bij (potentieel) leefgebied van de knautiabij
- De gemeente: openbaar groen!

Praktisch

- Reserveer in de tuin een zonnig en kalkrijk plekje voor beemdkroon. Eventueel kan er dolomiet door de grond gemengd worden om voldoende kalk in de bodem te hebben.
- Hoe meer beemdkroonplanten, hoe beter. Om een iet of wat leefbare populatie knautiabijen te onderhouden, zijn er minstens honderdvijftig bloeiende beemdkroonplanten nodig. Spoor buren aan om ook beemdkroon aan te planten, zodat er in het totaal op een beperkte oppervlakte genoeg planten staan. Deze plant trekt ook allerlei vlinders aan.
- Best is natuurlijk om streekeigen beemdkroon in de tuin te hebben. Maar omdat dat praktisch niet altijd haalbaar is (beemdkroon verspreidt zich niet zo gemakkelijk en uitsteken van planten elders om in de tuin te planten is contraproductief!), is het beste alternatief het inzaaien of aanplanten van opgekweekt plantgoed.
- Let er bij de aankoop van zaad of plantgoed op dat het gaat om "*Knautia arvensis*" (dit is de wetenschappelijke naam van onze inheemse beemdkroon). Er bestaan namelijk nog andere beemdkroonsoorten. Deze zijn niet aan te raden, omdat niet zeker is dat hun bloeitijd overeenstemt met de vliegtijd van de knautiabij. Kies dus voor de inheemse beemdkroon en liefst ook voor streekeigen, betrouwbaar plant- of zaigoed. Op internet zijn enkele verkopers te vinden, onder andere Vivara verkoopt plantgoed (www.vivara.be). Ook duifkruid (*Scabiosa columbaria*) is geschikt als waardplant voor de knautiabij.
- De gemeente kan beemdkroon en duifkruid aanplanten in bloemperken en borders. Hier wordt best een communicatieactie aan gekoppeld.
- In Ezemaal (Landen) heeft men reeds ervaring met het kweken van knautia en scabiosa in eigen tuin (contactgegevens onafhankelijke deskundigen: zie bijlage 3).

5.2 Administratieve acties

5.2.1 Creëren extra leefgebied in samenwerking met derden

Waterbufferbekkens en spoorbermen bieden goede mogelijkheden om extra leefgebied voor de knautiabij te realiseren. In eerste instantie komen die locaties in aanmerking die dicht bij actuele leefgebieden liggen (figuur 5.2 en bijlage 1 van 'conceptbijdrage actieplan knautiabij' op cd-rom). Een aangepast beheer van maaien en afvoeren is een eerste vereiste. Bij waterbufferbekkens gaat het uitsluitend om de hogere terreinranden die niet of uiterst zelden onder water komen te liggen. Vestiging van beemdkroon valt eventueel te versnellen zoals beschreven in actie 5.1.2.

Doel

Overleggen met derden om op deze manier extra leefgebieden te creëren.

Doelgroepen

- De milieudienst van de gemeente in een coördinerende rol
- De Interbestuurlijke Samenwerking Land & Water in verband met waterbufferbekkens en graserosiestroken
- Infrabel. Deze naamloze vennootschap is belast met het beheer en de exploitatie van de infrastructuur van het Belgische spoorwegnet

Praktisch

- Voor een overleg met de Interbestuurlijke Samenwerking Land & Water kan best kortgesloten worden met de stad Sint-Truiden (contactgegevens: zie bijlage 3) en het project 'demobedrijven' van het RLH (Coördinatie door coördinator natuur van het RLH: zie bijlage 3). Grasbufferstroken kunnen namelijk ook interessant zijn om een leefgebied voor de veldleeuwerik te creëren. In het project 'demobedrijven' test een landbouwer allerhande landbouwmilieumaatregelen. Hij bezit ook een graserosiestrook op grondgebied van Gingelom.
- Als er overleg gepleegd wordt met Infrabel (http://jobs.b-rail.be/main/N/group/one_group/infrabel/index.php), kan advies gevraagd worden aan de gemeente Voeren en de Zoogdierenwerkgroep van Natuurpunt. De adoptiesoort van Voeren, de hazelmuis, heeft namelijk een leefgebied gevonden in de Voerense spoorwegbermen. Ook hier is overleg met Infrabel nodig. (Contactgegevens: zie bijlage 3).

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan knautiabij

GINGELOM

6 Communicatie

6 Communicatie

6.1 Provinciale communicatie

Een aantal acties richt zich tot alle Limburgse gemeenten. Deze acties - uitgewerkt door de provincie en de regionale landschappen - worden aan de gemeente aangeboden.

6.1.1 Sensibilisatie en betrokkenheid van de gemeenten

Brief

Aan het College van burgemeester en schepenen en de gemeenteraad wordt een brief met één pin en een folder van Countdown 2010 gestuurd.

Doel

- De geadopteerde soort en het project blijven “leven” bij het beleid.
- Het Schepencollege en de gemeenteraad zien het verband tussen dit project en het Europese Countdown 2010-initiatief. Beide streven naar het behoud van de biodiversiteit.
- Het Schepencollege en de gemeenteraad wordt aangespoord om als gemeente lid te worden van Countdown 2010.

Doelgroep

- College van burgemeester en schepenen.

Praktisch

- De brief wordt door de Deputatie van de provincie Limburg verstuurd naar de verschillende colleges van burgemeester en schepenen. Elke brief bevat één pin maar geeft het college de mogelijkheid om bij te bestellen.
- Deze actie wordt gekoppeld aan het eindevenement.

6.1.2 Productontwikkeling

Kwartetspel Limburgse soorten

De bedoeling van het spel is om jongere en oudere generaties op een ludieke wijze terug met elkaar in contact te brengen. De Limburgse soorten zijn hiervoor als ‘levend erfgoed’ uitermate geschikt. Heel wat van deze soorten zijn immers sterk gekoppeld aan historische landschappen: de boomleeuwerik en nachtzwaluw aan heide, de geelgors aan kleinschalige akkers en weilanden met houtkanten, de grauwe gors en de veldleeuwerik aan graanakkers rijk aan akkeronkruiden, de zwarte specht aan oude bossen, enz. Oudere mensen kennen deze stilaan verdwijnende landschappen vaak nog erg goed, zij zijn er immers in opgegroeid. Jongere generaties hebben die voeling met dit landschap echter veel minder. Toch is het belangrijk dat jongeren dit stukje geschiedenis uit hun eigen streek meekrijgen.

Op deze manier stimuleren we de trots en het respect van mensen voor onze typische natuur en landschappen, alsook de typisch Limburgse soorten die hieraan gekoppeld zijn. Respect voor deze zaken betekent ook dat de kans dat deze mensen zorg gaan dragen voor dit landschap en de soort vergroot. Via anekdotes, legendes, enz. zullen deze items op een speelse manier aan bod komen in het kwartetspel.

Op deze manier wordt de verbondenheid tussen mensen en natuur enerzijds en verbondenheid tussen mensen onderling anderzijds gestimuleerd. De aanvraag voor de realisatie van het kwartetspel werd ingediend door het RLLK bij de Koning Boudewijnstichting.

6.1.3 Educatie

Doel

- Kinderen en jongeren informeren over en warm maken voor het project. Het belang van de Limburgse soorten en het behoud van biodiversiteit onder hun aandacht brengen.
- Jongeren op termijn inzetten bij het beheer van de soort.

Doelgroep

Kinderen en jongeren

MOS (Milieuzorg Op School)

In het kader van MOS kunnen scholen de adoptiesoort van hun gemeente mee opnemen in hun MOS-thema “natuur op school” (basisonderwijs), “groenvoorziening” (secundair onderwijs) of voor enkele soorten het thema “water”. MOS-scholen werken steeds op drie niveaus: op klasniveau, op schoolniveau, en via een bezoek aan een natuureducatief centrum of een natuurgebied. Voor informatie en ondersteuning op deze drie niveaus kunnen de scholen terecht bij de provinciale MOS-begeleiders. Leermiddelen (voor zowel basis- als secundaire scholen) kunnen steeds ontleend worden in het documentatiecentrum van het Provinciaal Natuurcentrum in Bokrijk.

Daarnaast werkt de provinciale MOS-werkgroep ook samen met de Limburgse hogescholen (passend binnen een MOS-werking).

- Per groep van adoptiesoorten (vogels, vlinders, zoogdieren ...) maakten laatstejaarsstudenten van de XIOS-hogeschool (opleiding voor kleuteronderwijzer en onderwijzer) een educatieve handleiding met een verticale leerlijn (van kleuterniveau tot 6de leerjaar). Hierbij horen heel veel lesideeën (vanuit wereldoriëntatie maar ook andere leergebieden) maar ook enkele concreet uitgewerkte lesjes of excursies.
- Het Provinciaal Natuurcentrum begeleidt bovendien een eindwerk aan de KHLim, rond het behoud van de biodiversiteit. Ook hierin is een verticale leerlijn (van 1ste tot 6de leerjaar) verwerkt met werkbladen en veel lesideeën voor elke graad.

Leerkrachten, ongeacht van welke basisschool in Limburg of welk leerjaar, kunnen dus beschikken over deze publicaties. Ze kunnen een belangrijke aanzet betekenen om aan de slag te kunnen met de gemeentelijke adoptiesoort. Deze publicaties kunnen uitgeleend worden in het documentatiecentrum van het Provinciaal Natuurcentrum in Het Groene Huis in Bokrijk.

Concreet voorbeeld

De bedoeling is dat de school deze activiteiten spreidt over het hele schooljaar. Tijdens een brainstorm wordt een planning opgemaakt waarbij op bepaalde momenten gespreid over (bijna) alle maanden van het schooljaar, alle graden bezig zijn met de adoptiesoort.

Hierna wordt een voorbeeld van hoe een MOS-school kan werken rond de adoptiesoort in haar gemeente gegeven.

- Samen met de MOS-werkgroep maken de directie en de leerkrachten een planning op voor de rest van het schooljaar (oktober).
- Naar aanleiding van een krantenartikel organiseert de leerkracht een klasgesprek over de achteruitgang van de biodiversiteit, leerlingen zoeken info over de soort(en) op in de plaatselijke bibliotheek en op het internet (november).
- Organiseer een inleefmoment voor gans de school: bv. een paar leerlingen die 's morgens als vlinder verkleed over de speelplaats 'fladderen', als salamander over de grond kruipen, als vogel door de lucht zweven, enz.(november-december).
- In de MOS-werkgroep en/of het leerlingenparlement worden mogelijke beschermingsacties besproken, een deskundige van een natuurvereniging wordt uitgenodigd en na enkele vergaderingen komt men tot een actieplan (oktober-februari).
- Tijdens de lessen Nederlands, muzische vorming (tekenen, knutselen, muziek, ...) wordt de creativiteit van de leerlingen aangesproken. Er worden bv. posters gemaakt die in de school worden opgehangen (mei-juni).
- Op de ouderraad wordt besproken hoe leerlingen en hun ouders gestimuleerd kunnen worden om in de eigen tuin maatregelen te nemen voor de adoptiesoort of aanverwante soorten (algemeen vlinders, vogels, amfibieën, ...). Tijdens een welbepaald weekend wordt een telmoment georganiseerd in alle tuinen van de gemeente (april).
- De milieuwergroep organiseert een persconferentie om de geplande actie op school toe te lichten (juni).
- Leerlingen bezoeken een natuureducatief centrum of helpen tijdens een project mee aan beheerswerken (oktober-mei).
- Educatieve publicaties, een cd-rom en posters over de dier- of plantengroep waartoe de adoptiesoort behoort, worden ontleend in het documentatiecentrum van het Provinciaal Natuurcentrum om te gebruiken tijdens de lessen (juni).
- Op het einde van het schooljaar wordt tijdens het schoolfeest gewerkt rond de adoptiesoort met de presentatie van de knutselwerkjes, zelf gemaakte liedjes, gedichten, ...
- Op school wordt een gedeelte van de parking heringericht en omgevormd tot een bloemenweide, een beestenpoel, etc. eventueel met zitbank en buitenklasje (volgend schooljaar).
- De MOS-werkgroep organiseert een evaluatiemoment en publiceert de resultaten in het schoolkrantje (begin volgend schooljaar).
- Ouders en burens worden betrokken bij onderhoud en toezicht van de aangelegde tuin of poel.

6.1.4 Soortevenementen

Met een aantal doelgroepen kunnen “soortevenementen” zoals een vlinderweek, een amfibieënweekend, een vogeldag, etc. georganiseerd worden. Deze evenementen kunnen aan andere initiatieven zoals bijvoorbeeld “dag van de aarde” of “dag van de biodiversiteit” gekoppeld worden.

De provincie neemt hier samen met de regionale landschappen het voortouw en informeert de betreffende gemeenten.

6.1.5 Informatieverstrekking

Pers

In bijlage 4 vind je een basistekst die gebruikt kan worden bij het uitwerken van persteksten.

Er verschijnen ook artikels in tijdschriften o.a.

- meer wetenschappelijke artikels: bv. Natuur.Focus
- gepopulariseerde bijdragen: bv. in Libelle
- Europese communicatie: bv. Tijdschrift EU, Countdown 2010
- Limburgse communicatie: bv. Natuur & Milieu

Website

- www.limburg.be/limburgsesoorten
- www.likonaforum.be
- www.rlkm.be
- www.rllk.be
- www.rlh.be

Op de websites vind je algemene informatie over het project, de soorten, aankondigingen van activiteiten ...

6.2 Regionale communicatie

In elk regionaal landschap worden een aantal activiteiten in het kader van het soortenproject georganiseerd, gericht op de gemeenten die deel uitmaken van hun werkingsgebied.

6.2.1 Informatie

Om het project 'Gemeenten adopteren Limburgse soorten' meer bekendheid te geven, gebruikt het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren zijn mediakanalen om de inwoners van Haspengouw en Voeren op de hoogte te brengen:

- regelmatig verschijnt een artikel in de landschapskrant
- in de landschapskrant van september 2006 verscheen een extra bijlage over het soortenproject
- informatie is te vinden op de website: www.rlh.be
- wandelkaarten: Indien de soort voorkomt in een wandelgebied, uitgewerkt door het RLH, wordt een woordje uitleg over het project en de soort in de wandelkaart opgenomen

6.2.2 Educatie

In het kader van haar NME-opdracht, organiseert het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren een lessenreeks over de Limburgse soorten. De concrete uitwerking gebeurt later.

6.2.3 Verdere communicatie

Het soortenproject wordt opgenomen binnen de werking van het regionaal landschap. Er wordt zo veel mogelijk gekoppeld met andere projecten.

Nu reeds is er een samenwerking met het project 'bloemrijke akkerranden', het project 'holle wegen en hoogstamboomgaarden', de landschapsanimator, het landschapsloket en de bedrijfsplanner. In communicatie rond deze projecten komt ook het soortenproject aan bod en het wordt geïntegreerd in allerlei evenementen.

6.3 Gemeentelijke communicatie

Om de terreinacties te laten slagen, is de hulp nodig van heel wat mensen en doelgroepen uit Gingelom, vooral dan van de technische dienst van de gemeente en van landbouwers die percelen bewerken palend aan (potentiële) leefgebieden. Om de samenwerking op een soepele manier te laten verlopen, is een gedegen communicatie met alle betrokken doelgroepen noodzakelijk.

Maar wat minstens even belangrijk is, is het opbouwen van een breed draagvlak. Als de doelgroepen niet overtuigd zijn van het nut om maatregelen te nemen, zal er niet snel iets gebeuren.

Gingelom is een gemeente waarin landbouw zeer belangrijk is. Jammer genoeg leeft nog altijd de mythe dat landbouw en natuur onverenigbaar zijn. De knautiabij in Gingelom kan het symbool zijn voor wederzijdse samenwerking: natuur is mogelijk in landbouwgebied.

Door meer te leren over de knautiabij en uitleg te krijgen over het hoe en waarom van een nieuw maaibeeld voor de bermen, begrijpen de mensen de noodzaak van deze maatregelen. In plaats van de op een andere manier gemaaide bermen 'slordig' te vinden, kunnen ze dan trots zijn op 'hun' beemdkringroeiplaatsen. Wie weet wordt het binnenkort wel een vertrouwd straatbeeld in Gingelom om mensen in de bermen te zien speuren naar knautiabijen of andere in Gingelom voorkomende zeldzame solitaire bijen!

De gemeente Gingelom zou de bestaande communicatiekanalen moeten gebruiken om de bevolking in te lichten over de adoptie van de knautiabij en haar intentie om deze soort te beschermen. Beemdkroon aanplanten in zones van openbaar groen (zie ook 5.1.4) is erg zichtbaar. Als daar dan ook de nodige toelichting bij gegeven wordt (in het gemeentelijk infoblad, bordjes met uitleg bij de bloemperken,...), is dit een mooi startschot om te beginnen met gerichte acties!

6.3.1 Communicatie met doelgroepen

Om terreinacties voor de knautiabij te kunnen verwezenlijken, is vooral de hulp van de technische dienst en van de landbouwers of tuinbezitters met percelen palend aan (potentiële) leefgebieden belangrijk.

Om deze doelgroepen te bereiken, is een degelijke communicatie nodig.

Doel

Beheerders en eigenaars sensibiliseren en oproepen om mee te werken aan het project.

Doelgroepen

- De technische dienst van de gemeente: diensthoofd en alle uitvoerend personeel
- Eventuele contractwerkers die de maaiwerken uitvoeren
- Landbouwers die een perceel bewerken dat grenst aan (potentiële) leefgebieden
- Inwoners met een tuin grenzend aan of in de buurt van (potentiële) leefgebieden

Praktisch

- Om de technische dienst in te lichten, kan er een intern infomoment georganiseerd worden. Hierop worden ook de contractwerkers uitgenodigd die het maaibeheer uitvoeren. Op deze vergadering wordt duidelijk uitgelegd wat de bedoeling is. Alle betrokkenen krijgen ook geplastificeerde kaartjes mee waarop de bedoelde bermen duidelijk aangeduid staan, met duidelijke instructies over maaidata etcetera. Meer achtergrondinformatie over beemdkroon en knautiabij kan motiverend werken. Vermeld ook een contactpersoon waar men terecht kan voor bijkomende vragen. Ook het houden van regelmatige contacten achteraf is nuttig.
- De betreffende landbouwers kunnen gecontacteerd worden door de bedrijfsplanner van de VLM, om beheersovereenkomsten af te sluiten (contactgegevens: zie bijlage 3). Regelmatig overleg tussen de milieudienst en de VLM is ook hier aangeraden om alle partijen op de hoogte te houden.
- Ook overleg met mensen die kunnen helpen met communicatieacties is nodig. Hierbij kan gedacht worden aan de bibliotheekverantwoordelijke (actie 6.3.2 C) en leerkrachten (6.3.4).

6.3.2 Permanent aanwezige informatiebronnen

A. Website

Doel

De gemeentelijke website kan gebruikt worden als centrale informatiebron, waar de mensen terecht kunnen als ze meer informatie zoeken.

Doelgroep

- De doelgroepen uit hoofdstuk 5.1
- Inwoners en sympathisanten

Praktisch

Deze website dient regelmatig geüpdatet te worden. Op alle publicaties, evenementen en via alle communicatiekanalen kan doorverwezen worden naar deze website.

Welke informatie op de website zetten:

- voorstelling van het project ‘Gemeenten adopteren Limburgse soorten’
- de adoptie van de knautiabij: waarom de knautiabij in Gingelom, omschrijving van de knautiabij
- alle uitgegeven folders en artikels digitaal beschikbaar maken
- een omschrijving van welke acties mogelijk zijn voor de knautiabij
- een overzicht van de reeds uitgevoerde acties
- een agenda met geplande acties
- een oproep om ideeën (zowel over acties, communicatie,...) te posten, eventueel op een forum, of doorverwijzen naar het LIKONA-forum
- een lijst met contactpersonen. Hier ook duidelijk vermelden dat de milieudienst het centrale aanspreekpunt is, van waaruit alles gecoördineerd wordt. Eventueel vermelden dat het actieplan ter inzage ligt op de milieudienst.
- links naar:
  - www.limburg.be/limburgsesoorten
  - www.countdown2010.net
  - www.likonaforum.be
  - www.rlh.be
  - www.rllk.be
  - www.rlkm.be
  - ...

B. Milieudienst

Doel

Idem als de website, hier kan nog meer gedetailleerde informatie verkregen worden.

Doelgroep

Idem als website

Praktisch

Op de milieudienst ligt het actieplan ter inzage. Er wordt ook een logboek bijgehouden. Dat wil zeggen dat alle publicaties omtrent het project, alle verslagen van activiteiten of acties en alles wat gebeurt in verband met de adoptie van de knautiabij, verzameld wordt in een map (zie ook hoofdstuk 7, monitoring). Om deze map aan te vullen, wordt voor elke activiteit aan iemand gevraagd of hij of zij een verslag wil opmaken. Indien mogelijk worden foto's genomen op de verschillende evenementen.

C. Bibliotheek

Doel

Mensen achtergrondinformatie verschaffen omtrent de knautiabij.

Doelgroep

- Inwoners
- Scholen

Praktisch

- In de bibliotheek wordt een informatiehoekje over de knautiabij gecreëerd. Hier liggen alle gepubliceerde artikels en folders en allerlei boeken over de knautiabij en bijen en insecten in het algemeen. Men kan hierbij denken aan informatieve boeken en wetenschappelijke artikels, maar ook aan sprookjes of verhalende boeken waarin bijen voorkomen (bijvoorbeeld Maya de bij). Boeken over bijen en insecten zijn onder andere te vinden in de online winkel van Natuurpunt (www.natuurpunt.be).
- In de bibliotheek kunnen vertelavonden of –namiddagen georganiseerd worden over de (knautia)bij. Er kunnen verschillende sessies gehouden worden: sommige meer wetenschappelijk, met informatie over de soort, sommige meer verhalend.

6.3.3 Infoavond / lessenreeks voor inwoners en geïnteresseerden

Om de inwoners van Gingelom te betrekken bij de bescherming van de knautiabij en om meer uitleg te geven over het nieuwe bermbeheer is een infoavond, of nog beter, een lessenreeks met theoretisch gedeelte en een excursie, een goed initiatief.

Doel

- Mensen kennis laten maken met de knautiabij.
- Uitleg geven over het hoe en waarom van het nieuwe bermbeheer.
- Algemene informatie geven over wat mensen in hun tuin kunnen doen voor de knautiabij in het bijzonder en insecten in het algemeen.

Doelgroepen

- Inwoners van Gingelom
- Landbouwers met percelen palend aan de (potentiële) leefgebieden
- Andere geïnteresseerden

Praktisch

- Dingen die in het theoretische gedeelte van de lessenreeks uitgediept kunnen worden zijn:
  - het voorkomen en de ecologie van de knautiabij en beemdkroon
  - uitleg over het hoe en waarom van het nieuwe bermbeheer
  - uitleg over wat mensen (landbouwers) kunnen doen voor de knautiabij (zie actie 5.1.3 en actie 5.1.4)

- uitleg over wat mensen in het algemeen kunnen doen voor insecten: bouwen van ‘insectenhuisjes’ met opeengestapelde holle stengels, stenen, en dergelijke (een mooi voorbeeld van zo’n insectenhuisje staat bij het Natuurpunthuis op het domein Kiewit. Op internet zijn heel wat foto’s te vinden als je ‘insectenhuisje’ of ‘insectenhuis’ intikt in google); uitleg over roofinsecten/plaaginsecten; zeer spaarzaam zijn in het gebruik van insecticiden.
- In het excursiegedeelte staat een bezoek aan een berm waar knautia bloeit op het programma. Er kan, als het project ver genoeg gevorderd is, ook op uitstap gegaan worden naar de graserosiestroken en de ‘beetlebanks’ voor roofinsecten van de voorbeeldboerderij (zie ook actie 5.2.1).
- Om de mensen een geheugensteuntje mee te geven, kan er een cursusmap meegegeven worden.
- De cursus wordt lang genoeg op voorhand aangekondigd via media die veel mensen bereiken: in het gemeentelijk infoblad, via affiches en strooibriefjes bij de lokale middenstand, briefjes die met de schoolkinderen meegegeven worden, op de website van het RLH, via de milieraad... De landbouwers die een perceel bewerken dat grenst aan (potentieel) leefgebied worden best persoonlijk uitgenodigd.
- Iemand die aangesproken zou kunnen worden om de lessenreeks over de knautiabij te geven, is Michel Asperges (contactgegevens: zie bijlage 3).

6.3.4 Scholen en educatief materiaal

Kinderen zijn een belangrijke doelgroep: wie in zijn jeugd geïnteresseerd raakt in de natuur, draagt dat vaak zijn verdere leven mee. Bovendien volgen via de kinderen vaak de ouders. Als een kind enthousiaste verhalen meebrengt van de school, raken ouders vaak ook geïnteresseerd.

In 6.1.3 wordt beschreven hoe scholen via hun MOS-werking de Limburgse Soorten kunnen opnemen in hun leerprogramma. De gemeente kan dit stimuleren door uitdrukkelijk te vragen of ze dit willen doen. Over de knautiabij en bijen en insecten in het algemeen is toch heel wat materiaal beschikbaar.

Doel

Educatie en informatie over de (knautia)bij verstrekken op scholen en tijdens gemeentelijke evenementen.

Doelgroepen

- Scholen
- Het brede publiek

Praktisch

- Informatie over het educatief materiaal dat de Xios-studenten en het PNC maakten, is beschikbaar via het PNC (contactgegevens: zie bijlage 3).
- Verder zijn in de bibliotheek van het PNC boeken over insecten beschikbaar.
- Uitgeverij Lanoo ontwikkelde de educatieve CD-rom ‘Maya de Bij in de grote storm’, meer info op: http://www.lannoo.com/media/lesbrieven/9789020944945_lesbrief.pdf
- In de school kan een insectenhuisje gebouwd worden en er kan een imker bezocht worden.
- In de schooltuin, of in een bloemperk, kan beemdtkroon aangeplant worden (zie actie 5.1.4). Zelfs al zijn er geen knautiabijen in de buurt, dan nog is dit nuttig want beemdtkroon is geliefd bij tal van vlinders, bijen en andere insecten.

Actieplan knautiabij

GINGELOM

7 Monitoring en beheersevaluatie

7 Monitoring en beheersevaluatie

Dit hoofdstuk is gebaseerd op Swaay (2005).

In 2010 willen we weten welke inspanningen er in Gingelom voor de knautiabij geleverd werden. We willen ook weten of die inspanningen een invloed hebben gehad. Hoe is het gesteld met het leefgebied van de knautiabij? Zijn er populaties bijgekomen of gaat de soort er op achteruit? Hoe we die vragen beantwoorden, wordt in dit hoofdstuk beschreven. Het mag echter niet bij een eenmalige evaluatie blijven. Monitoren van soorten is de eerste stap naar een gedegen natuurbeleid.

7.1 Inventariseren van de inspanningen

Het registreren van gemeentelijke acties is een gemeentelijke taak. We vragen de gemeente dan ook een logboek en een persmap bij te houden.

- In het logboek wordt een korte beschrijving van de actie, de datum waarop de actie plaatsvond en - indien relevant - het aantal deelnemers dat aan de actie deelnam genoteerd. Indien mogelijk wordt eveneens genoteerd welke doelgroepen aan de actie deelnamen. In het logboek worden ook een aantal eenvoudig te meten indicatoren genoteerd die informatie geven over de interesse van de inwoners (= sociale draagvlak). We geven enkele voorbeelden.
  - Tonen de inwoners interesse voor het adoptieproject, wordt er informatie over het adoptieproject bij de gemeente gevraagd of worden er eerder bezwaren over het adoptieproject en bijhorende acties gemeld?
  - Krijgt de gemeente rechtstreekse positieve commentaar van de burger? Indien dit zo is, is dit ook een teken van draagvlak.
  - Indien een informatiebrochure of folder wordt aangeboden over de adoptiesoort, kan ook opgevolgd worden hoeveel brochures er worden aangevraagd door de inwoners.
- Krantenartikels, artikels in het gemeentelijke of provinciale tijdschrift, informatie op websites of informatie in folders worden verzameld in een persmap.

De informatie in het logboek en de persmap gecombineerd met informatie over het gemeentelijke budget, het aantal ingediende projecten in het kader van de samenwerkingsovereenkomst, de bestuurlijke aandacht die het project krijgt (bv. agendering, studiedagen/vergaderingen bijgewoond/georganiseerd, etc.) zijn een goede graadmeter voor het draagvlak in de gemeente.

We vragen elke gemeente een vragenlijst in te vullen (bijlage "gemeentelijke vragenlijst" op cd-rom) en die jaarlijks naar het PNC op te sturen waar ze verwerkt zal worden.

7.2 Monitoring van de soort

Door middel van monitoring zijn populatie-ontwikkelingen van de knautiabij en de effecten van soortbeschermingsmaatregelen goed in beeld te brengen. Op die manier is tijdige bijsturing mogelijk bij het optreden van niet gewenste ontwikkelingen.

Bij de knautiabij liggen twee monitoringsvarianten voor de hand: een minder intensieve, meer kwalitatieve variant, waarbij de monitoring zich meer richt op de abundantie van beemdkroon en de aan- of afwezigheid van de knautiabij en een intensieve variant waarbij populatie-ontwikkelingen van de bij zelf kwantitatief, dus in aantal, worden gevolgd of Beide varianten worden hieronder kort toegelicht. De eerste variant kan als een inschatting van de kwaliteit van het leefgebied beschouwd worden.

Monitoring door tellen van beemdkroonplanten en het scoren van de aan- of afwezigheid van knautiabij

De populatiegrootte van de knautiabij hangt nauw samen met de populatiegrootte van beemdkroon. Het tellen van bloeiende beemdkroonplanten geeft daarom een goede indicatie van de draagkracht van een bepaald gebied voor knautiabijen. Beemdkroon is een relatief grote en bij bloei zeer opvallende plant, zodat het tellen ervan eenvoudig is. Het monitoren van beemdkroonpopulaties kan daarom zowel vlakdekkend (normale bermen) als in transecten (zeer brede bermen, overige leefgebieden) plaatsvinden. Het combineren van dergelijke tellingen met jaarlijkse waarnemingen van aan- of afwezigheid van de knautiabij in de verschillende (potentiële) leefgebieden, geeft een goed beeld van grootte en structuur van de knautiabij(-meta-)populatie en daarmee van de effectiviteit van de beschermingsmaatregelen.

Methode

Op de cd-rom vind je een kaart (schaal 1:10 000; A0 formaat) met daarop de locatie van alle gekende gebieden met beemdkroon. Op deze kaart worden eveneens de potentieel geschikte gebieden aangegeven (zie ook figuur 3.1). Al deze locaties worden jaarlijks in de periode juni tot half augustus bezocht (afhankelijk van het moment waarop beemdkroon in bloei staat).

Per locatie wordt genoteerd of beemdkroon hier aan- of afwezig is. Indien beemdkroon aanwezig is, wordt een inschatting gemaakt van de abundantie a.d.h.v. tabel 7.1. Abundantie is een geleerd woord voor het aantal planten dat op een bepaalde plaats aangetroffen wordt. Die aantallen worden over klassen verdeeld (van a t.e.m. g), waarbij elke klasse met een minimum en maximum aantal planten overeenkomt (bv. klasse "d" betekent dat er tussen de zesentwintig en vijftig planten op die plaatsen groeien). Deze observaties worden ingevuld op het invulformulier in bijlage 5. De locatie van nieuwe populaties wordt zorgvuldig aangegeven op de stafkaart. Deze populaties krijgen ook een uniek nummer. Als je over een GPS-toestel beschikt kan je de locatie ook op deze manier doorgeven (XY-coördinaten, projectie= Lambert 1972 of WGS84).

Abundantiecode	aantal exemplaren	Omvang groeiplaats (m ²)
0	0	0
a	1	< 1
b	2-5	1-5
c	6-25	5,1-25
d	26-50	25,1-50
e	51-500	50,1-500
f	501-5000	501-5000
g	> 5000	> 5000

Tabel 7.1 Abundantiecodes. De letters in deze tabel geven een aanduiding van de abundantie van beemdkroon.

Op plaatsen waar beemdkroon voorkomt, wordt eveneens gezocht naar de bijen. Vrouwtjes zijn in het veld het gemakkelijkst herkenbaar en het meest bepalend voor de toekomstige populatie-ontwikkeling. De aan- of afwezigheid van knautiabijen wordt eveneens genoteerd op het invulformulier waarbij er een onderscheid tussen de geslachten gemaakt wordt. Als bijen gevonden worden kan overgegaan worden naar de meer intensieve telmethode die hieronder beschreven wordt.

Ook de aanwezigheid van andere bijen en vlinders en hun abundantie geeft informatie over de kwaliteit van het leefgebied. De soorten die bij het inventariseren van de knautiabij opgemerkt worden, worden dan ook op het formulier ingevuld.

Monitoring door het tellen van knautiabijen

Het vastleggen van aantalsontwikkeling kan het best gebeuren door het tellen van knautiabijvrouwtjes. Vrouwtjes zijn in het veld het gemakkelijkst herkenbaar en het meest bepalende voor de toekomstige populatie-ontwikkeling.

Qua methode kan worden aangesloten bij de gangbare dagvlindermonitoring waarbij wekelijks wordt geteld. De routes worden enkel gelopen tussen 10h00 en 17h00 (zomertijd) bij standaard weercondities:

- geen regen
- temperatuur > 13°C en bewolking < 50% OF temperatuur > 17°C
- wind < 4-5 beaufort

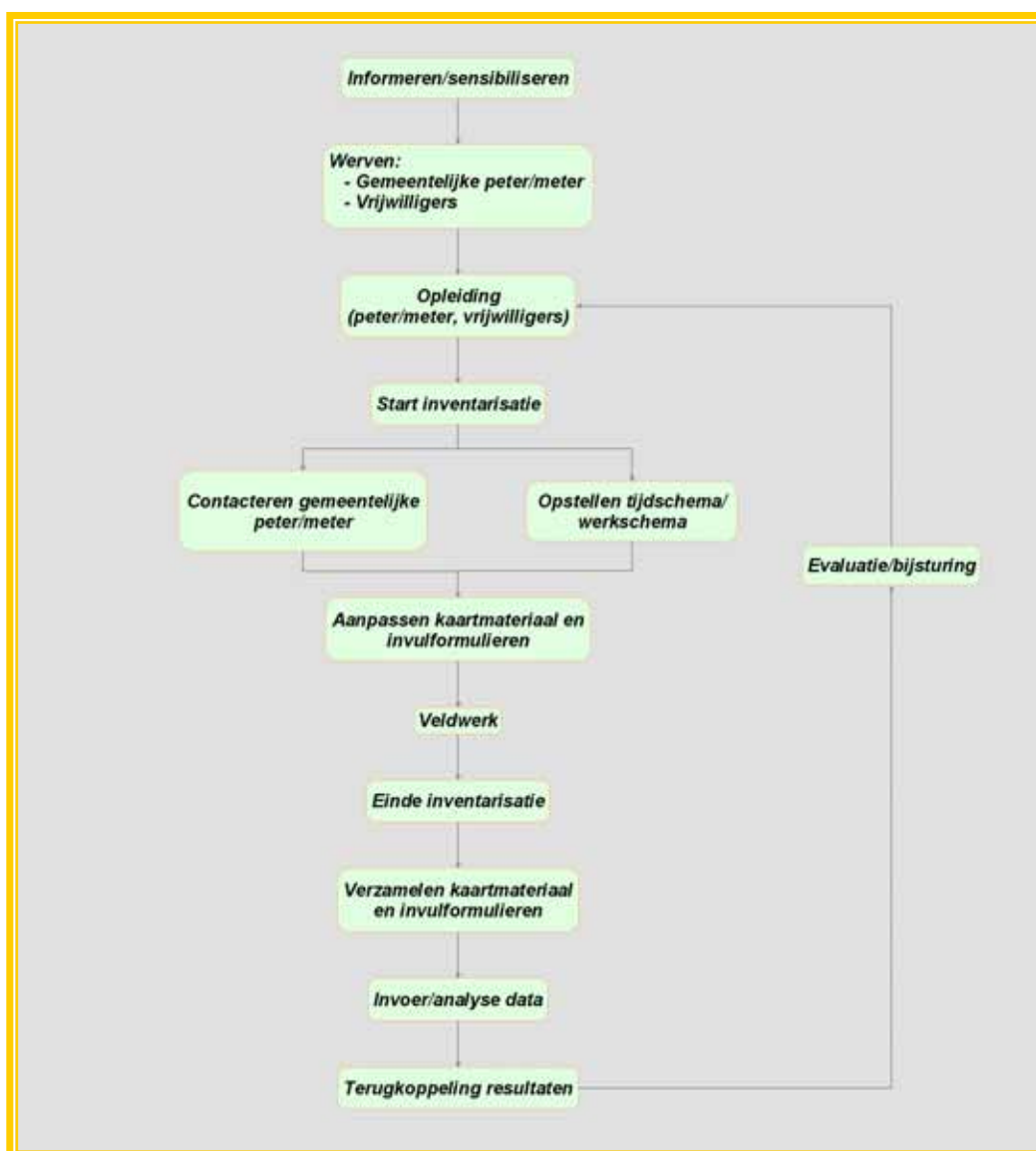
Wekelijks tellen in de vliegtijd van juni tot half augustus is noodzakelijk om jaargegevens te verkrijgen die onderling goed vergelijkbaar zijn. Minder tellingen volstaan niet omdat de activiteitspiek bij bijen zowel van jaar tot jaar als van dag tot dag kan verschillen. Jaarverschillen hangen samen met de start van de vliegtijd, lengte van de vliegtijd en perioden met slecht weer binnen de vliegtijd. Dagverschillen hangen samen met perioden die besteed worden aan voedselverzameling, nestbouw of rust. Deze activiteitsverschillen zijn veelal klimaatgestuurd maar moeilijk voorspelbaar. Alleen bij voldoende tellingen over een voldoende lange periode zijn de jaren onderling zinvol te vergelijken.

Bermen zullen doorgaans over de volle breedte kunnen worden geïnventariseerd. Bij zeer brede bermen (hoge taluds) en overige leefgebieden wordt een vaste telroute en vaste telruimte, een zogenaamde telkooi, gebruikt. De telkooi kan net als bij vlindermonitoring 2,5 m links en rechts en 5 m voor de teller beslaan.

7.3 Taakverdeling

Bij de inventarisatie van deze soort worden verschillende organisaties en groepen betrokken. Het is dan ook bijzonder belangrijk goede afspraken te maken. In figuur 7.1 geven we een schematisch overzicht van de verschillende stappen.

We onderscheiden drie fasen. De voorbereiding, de eigenlijke inventarisatie en de verwerking nadien.

Figuur 7.1 Overzicht van de verschillende stappen die bij de organisatie van een inventarisatie moeten doorlopen worden.

7.3.1 Voorbereiding

Informereren/sensibiliseren

Een eerste stap is alle betrokkenen in de gemeente informeren. Welke soort werd er geadopteerd? Welke initiatieven zijn er gepland (opleidingen, uitstappen, inventarisaties)? Waar en wanneer vinden die activiteiten plaats? Hoe kunnen geïnteresseerden zelf hun steentje bijdragen? Al deze informatie moet op de een of andere manier aan mogelijke vrijwilligers doorgegeven worden.

Zowel de gemeente, het regionale landschap als de provincie gebruiken hiervoor hun informatiekanalen. Meer details zijn te vinden in hoofdstuk 6. Vooral de gemeente heeft hier een belangrijke taak naar haar inwoners toe. Om de monitoring efficiënt te laten verlopen is het immers belangrijk in elke gemeente een trekker aan te duiden, de adoptie peter/meter. De gemeente, eventueel geholpen door het regionaal landschap en LIKONA, duidt deze persoon aan en geeft zijn/haar coördinaten door aan de LIKONA-coördinator (zie contactgegevens in bijlage 3).

Opleiden

Soorten en leefgebieden inventariseren is niet altijd even eenvoudig. Daarom wordt er opleiding voorzien voor de gemeentelijke peter/meter en de vrijwilligers.

Heel wat organisaties bieden dergelijke cursussen aan (zie hoofdstuk 6). Specifiek voor de knautibij vermelden we de cursussen en uitstappen die door het regionaal landschap rond de geadopteerde soorten georganiseerd worden (zie hoofdstuk 6) en de uitstappen van de werkgroep ongewervelden van LIKONA.

De gemeente ondersteunt deze opleiding. Zij voorziet bijvoorbeeld vergaderruimte, organiseert de nodige postverzendingen, plaatst de aankondiging op de website en in het gemeentelijke infoblad of stelt haar kopieermachine en/of printers ter beschikking.

7.3.2 De eigenlijke inventarisatie

Opstart inventarisatie

Bij de start van elk nieuw seizoen neemt de LIKONA-coördinator contact op (eventueel via het regionaal landschap) met de gemeentelijke peter/meter en bezorgt hem/haar het nodige materiaal (zie 7.2). Kaarten en invulformulieren vind je op de bijgeleverde cd-rom. De gemeente kan haar infrastructuur ter beschikking stellen om deze af te printen. Indien kaarten aangepast moeten worden via een GIS-systeem (bv. inkleuren nieuwe telgebieden, leggen trajecten, etc.) dan kan hiervoor een beroep gedaan worden op de LIKONA-coördinator.

De gemeentelijke peter/meter wordt eveneens geïnformeerd waar en wanneer er geteld moet worden.

De peter/meter neemt vervolgens contact op met de vrijwilligers en verdeelt het werk.

Inventarisatie

De peter/meter houdt contact met de vrijwilligers en controleert of de vooropgestelde doelstellingen gehaald worden. Hij/zij speelt eventuele vragen door aan deskundigen zoals de specialisten van de werkgroep ongewervelden van LIKONA (contactgegevens in bijlage 3). Met vragen over stafkaarten en/of invulformulieren of het uitlenen van materiaal kan je bij het PNC terecht (contactgegevens in bijlage 3).

Iedere teller zorgt dat de volledig ingevulde formulieren en de stafkaarten bij de gemeentelijke peter/meter belanden. Als er een jaarlijkse terugkomdag georganiseerd wordt is dit het uitgelezen moment om al deze gegevens te verzamelen. De gemeentelijke peter/meter stuurt alle verwerkte gegevens door aan de LIKONA-coördinator (contactgegevens in bijlage 3).

Het is eveneens belangrijk de vrijwilligers regelmatig te informeren over de voortgang van het project. Dit kan o.a. op de gemeentelijke website, op de website van het regionaal landschap of op infoavonden georganiseerd door de gemeente of het regionaal landschap. Dit kan een jaarlijkse 'terugkomdag' voor de vrijwilligers worden waar de gemeente logistiek ondersteunt (zie ook hoofdstuk 6).

Verzamelen data

De gegevens worden door de vrijwilligers verzameld. Elke vrijwilliger zorgt ervoor dat de bijgeleverde kaarten en invulformulieren volledig ingevuld worden.

Op het einde van het seizoen zorgt de gemeentelijke peter/meter ervoor dat alle formulieren aan de gemeente en aan de LIKONA-coördinator bezorgd worden. De LIKONA-coördinator neemt tijdig contact op met de peter/meter en/of de gemeente. Heel wat data gaan immers verloren omdat de gegevens niet tijdig of niet in de correcte vorm worden doorgegeven.

7.3.3 Naverwerking

Dataopslag en dataverwerking

Dit is specialistenwerk. Op het PNC worden de nodige databanken ontwikkeld waarin de gegevens opgeslagen kunnen worden. De data worden in deze databanken ingevoerd. Na een aantal jaren kan op basis van deze gegevens de trend van de geadopteerde soort worden bepaald. Deze trends geven dan aan in hoeverre de gestelde doelen bereikt werden en hoe effectief het gevoerde beheer was.

Terugkoppeling resultaten

Eens verwerkt moeten de resultaten teruggekoppeld worden naar de gemeenten en vrijwilligers. De LIKONA-coördinator bekijkt samen met het regionaal landschap hoe dit best georganiseerd kan worden (bv. lokale presentaties, presentaties op de LIKONA-contactdag, presentaties op Vlaamse studiedagen, presentatie op jaarlijkse terugkomdag). De gemeente kan hier logistieke steun geven en meehelpen bij het uitwerken van deze presentaties.

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan knautiabij

GINGELOM

8 Verdere acties

8 Verdere acties

8.1 Creëren van extra leefgebieden op sterk verruigde plaatsen

In het buitengebied ligt een aantal bermen dat zeer kansrijk is voor het ontwikkelen van een geschikte bermbegroeiing. Hun taludhoogte en expositie zijn ideaal, maar de begroeiing is volledig verruigd met brandnetel, braam en struiken. Verschraling door maaibeheer kost in deze situatie extreem veel tijd. Het verwijderen van de toplaag van de bodem is hier een snelle, maar tevens relatief dure methode om schrale begroeiingen te realiseren. Bij het verwijderen van de bovenste bodemlaag is ook het uitleggen van kruidenrijk hooi van lokale herkomst een te overwegen mogelijkheid.

In dit stadium zijn nog geen concrete plekken aangegeven die voor een dergelijke actie in aanmerking komen.

Vooraleer deze actie in aanmerking komt voor uitvoering, is het noodzakelijk dat de berm eerst wordt gebufferd tegen inspoeling van extra nutriënten (zie actie 5.1.3), anders is het dweilen met de kraan open!

Figuur 8.1 Verruigde bermen in Gingelom (foto's: Peter Baert).

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan knautiabij

GINGELOM

LITERATUURLIJST

Literatuurlijst

Colazzo, S. & D. Bauwens, 2003. Aanwijzen van prioritaire soorten voor het natuurbeleid in de provincie Limburg. Verslag van het Instituut voor Natuurbehoud 2003.5, Brussel, 195 pp.

De Bruyn, L., A. Anselin, D. Bauwens, S. Colazzo, D. Maes, G. Vermeersch & E. Kuijken, 2003. The Status of Biodiversity in Flanders, 10 years after Rio. Bulletin of the Royal Belgian Institute of Natural Sciences, Biology 73: 37-47.

Dylewska, M., 1987. Die Gattung *Andrena* Fabricius (Andrenidae, Apoidea) in Nord- und Mittel-Europa. Acta Zoologica Cracoviensia 30: 359-708.

Hendriks, R.J.J., N.J. Ouborg & J.M. van Groenendael, 1998. Is Natuurbeheer ook beheer van genen? Het thema genetische erosie in onderzoek, beleid en beheer. Katholieke Universiteit Nijmegen.

Kuhlmann, M., 1999. Rote Liste der gefährdeten Stechimmen (Wildbienen und Wespen, Hymenoptera Aculeata) Westfalens. 3. Fassung. In LÖBF/LaFAO NRW (Hrsg.): Rote Liste der gefährdeten Pflanzen und Tiere in Nordrhein-Westfalen. LÖBF-Schr.R. 17: 523-540.

Larsson, M. & M. Franzén, 2007. Critical resource levels of pollen for the declining bee *Andrena hattorfiana* (Hymenoptera, Andrenidae). Biological Conservation 134 (3): 405-414 .

Leclercq, J., 1972. Atlas provisoire des insectes de Belgique. Faculté des sciences agronomiques de l'etat zoologie generale et faunistique, Gembloux, kaart 608.

Lemmens, T., 2007. Draagvlak voor soortbescherming bij de Limburgse gemeenten. Invloed van het project "Gemeenten adopteren Limburgse soorten". Thesis van de Wageningen Universiteit, Forest and Nature Conservation Policy Group, 104 pp.

Peeters, M., A. Franklin, & J.L. Van Goethem, 2003. Biodiversity in Belgium. Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Brussel, 416 pp.

Peeters, M., J.L. Van Goethem, A. Franklin, M. Schlessler & H. De Koeijer, 2004. Biodiversiteit in België. Een overzicht. Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Brussel, 20 pp.

Peeters, T.M.J., I.P. Raemakers & J. Smit, 1999. Voorlopige atlas van de Nederlandse bijen (Apidae). EIS-Nederland, Leiden.

Peeters, T.M.J. & M. Reemer, 2003. Bedreigde en verdwenen bijen in Nederland (Apidae s.l.). EIS-Nederland, Leiden.

Rasmont, P., J. Leclercq, A. Jacob-Remacle, A. Pauly & C. Gaspar, 1993. The faunistic drift of Apoidea in Belgium. In: Bees for Pollination, Proc. EC 1992: 65-87.

Swaay, C.A.M. van, 2005. Handleiding Landelijk Meetnet Vlinders. Rapportnr. VS2005.042. De Vlinderstichting, Wageningen.

Van Landuyt, W., I. Hoste, L. Vanhecke, P. Van den Bremt, W. Vercruyssen & D. De Beer, 2006. Atlas van de Flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Instituut voor natuur- en bosonderzoek, Nationale Plantentuin van België & Flo.Wer., 1007 pp.

Westrich, Paul et al., 1997: "Rote Liste der Bienen (Hymenoptera, Apidae)." In: Binot, Margret et al., 1998. *Rote Liste gefährdeter Tiere Deutschlands*, Schriftenreihe für Landschaftspflege und Naturschutz, Heft 55, 119–129.

Zwaenepoel, A., 1998. Werk aan de berm! Handboek botanisch bermbeheer. Stichting Leefmilieu vzw, Antwerpen, 296 pp.

Internetreferenties

Europese verdragen: overzicht: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/s15006.htm>

Verdrag van Bonn: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l28051.htm>

Verdrag van Bern: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l28050.htm>

Vogelrichtlijn: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31979L0409:NL:HTML>

Habitatrichtlijn: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31992L0043:NL:HTML>

Natura2000: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l28076.htm>

6de milieuactieprogramma van de Europese Gemeenschap:

<http://europa.eu/scadplus/leg/nl/lvb/l28176.htm>

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Actieplan knautiabij

GINGELOM

BIJLAGEN

Bijlagen

Bijlage 1: gemeentelijke soortentabel van de gemeente Gingelom

In de eerste rij worden de Limburgse soorten die in de gemeente voorkomen vermeld. In de linkerkolom worden de criteria opgesomd en in de kolom daarnaast de maximum score die de soort voor dat criterium kan behalen. Onderaan staan de totale scores per soort. Veldleeuwerik haalde de hoogste score (40).

Gingelom		Score	geelgors	grauwe gors	veldleeuwerik	krautabij
Aantal Limburgse soorten: 9						
	Klasse					
Rol van de gemeente						
Beschermingsmaatregelen voor de soort kunnen in het gemeentelijk beleid gekaderd worden.	Er werden al initiatieven genomen	10	10	10	10	0
	Er zijn initiatieven gepland	5	0	0	0	0
Risicofactoren						
De soort is erg gevoelig voor menselijke verstoring.		-5	0	0	0	0
De kans dat de soort op korte termijn verdwijnt is groot (kleine populatie, geïsoleerde populatie, lage dispersie-capaciteit soort, oncontroleerbare externe factoren..).		-5	0	0	0	0
Voordelen van de soort						
# gemeenten waarin de soort voorkomt.	1	20	0	0	0	0
	2 - 5	10	0	0	0	10
	6-10	5	0	0	0	0
# prioritaire soorten in de gemeente (score > 0).	1 - 10	5	5	5	5	5
Indicator soort, tzt. maatregelen getroffen voor deze soort komen ook andere (prioritaire Limburgse) soorten ten goede.		5	5	5	5	5
Aaibare soort waarmee de gemeente zich kan identificeren (vermarktbaar).	Door de gemeente geprefereerde soort	10	0	0	10	10
	Voor de gemeente aanvaardbare soort	5	0	5	0	0
	Weinig interesse	0	0	0	0	0
Draagvlak						
Bij het beheer van de soort kunnen meerdere doelgroepen betrokken worden.	>2 doelgroepen	10	10	10	10	10
	2 doelgroepen	5	0	0	0	0
SCORE			30	35	40	35

Andere Limburgse soorten die in Gingelom voorkomen zijn: eikelmuis, watersnip, wespndief, wielewaal en kattendoorn.

Bijlage 2: overzicht van de soorten die in de verschillende Limburgse gemeenten geadopteerd werden

Gemeente	Soort	Engelse naam	Wetenschappelijke naam
Alken	ijsvogel	common kingfisher	<i>Alcedo atthis</i>
As	jeneverbes	common juniper	<i>Juniperus communis</i>
Beringen	watersnip	common snipe	<i>Gallinago gallinago</i>
Bilzen	dwergblauwtje	small blue	<i>Cupido minimus</i>
Bocholt	geelgors	yellowhammer	<i>Emberiza citrinella</i>
Borgloon	gulden sleutelbloem	cowslip	<i>Primula veris</i>
Bree	grauwe klauwier	red-backed shrike	<i>Lanius collurio</i>
Diepenbeek	boomkikker	common tree frog	<i>Hyla arborea</i>
Dilsen-Stokkem	zadelsprinkhaan	bushcricket	<i>Ephippiger ephippiger</i>
Genk	rugstreepad	natterjack toad	<i>Bufo calamita</i> <i>Epidalea calamita</i>
Gingelom	knautiabij	solitary mining bee	<i>Andrena hattorfiana</i>
Halen	gewone eikvaren	common polypody	<i>Polypodium vulgare</i>
Ham	variabele waterjuffer	variable damselfly	<i>Coenagrion pulchellum</i>
Hamont-Achel	heivlinder	grayling	<i>Hipparchia semele</i>
Hasselt	gierzwaluw	common swift	<i>Apus apus</i>
Hechtel-Eksel	nachtzwaluw	nightjar	<i>Caprimulgus europaeus</i>
Heers	ingekorven vleermuis	geoffroy's bat	<i>Myotis emarginatus</i>
Herk-de-Stad	grote modderkruiper	weatherfish	<i>Misgurnus fossilis</i>
Herstappe	kattendoorn	spiny restharrow	<i>Ononis spinosa</i>
Heusden-Zolder	kleine ijsvogelvlinder	white admiral	<i>Limenitis camilla</i>
Hoeselt	das	badger	<i>Meles meles</i>
Houthalen-Helchteren	wekkertje	common green grasshopper	<i>Omocestus viridulus</i>
Kinrooi	grote weerschijnvlinder	purple emperor	<i>Apatura iris</i>
Kortesseem	eikelmuis	garden dormouse	<i>Eliomys quercinus</i>
Lanaken	klaverblauwtje	mazarine blue	<i>Polyommatus semiargus</i>
Leopoldsburg	zwarte specht	black woodpecker	<i>Dryocopus martius</i>
Lommel	boomleeuwerik	woodlark	<i>Lulula arborea</i>
Lummen	huiszwaluw	house martin	<i>Delichon urbica</i>
Maaseik	bosbeekjuffer	beautiful demoiselle	<i>Calopteryx virgo</i>
Maasmechelen	roodborsttapuit	stonechat	<i>Saxicola torquata</i>
Meeuwen-Gruitrode	boskrekkel	wood cricket	<i>Nemobius sylvestris</i>
Neerpelt	wulp	curlew	<i>Numenius arquata</i>
Nieuwerkerken	kerkuil	barn owl	<i>Tyto alba</i>
Opglabbeek	vinpootsalamander	palmate newt	<i>Lissotriton helveticus</i>
Overpelt	groentje	green hairstreak	<i>Callophrys rubi</i>
Peer	knoflookpad	common spadefoot toad	<i>Pelobates fuscus</i>
Riemst	grauwe gors	corn bunting	<i>Emberiza calandra</i>
Sint-Truiden	veldleeuwerik	eurasian skylark	<i>Alauda arvensis</i>
Tessenderlo	gekraagde roodstaart	common redstart	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>
Tongeren	steenuil	little owl	<i>Athene noctua</i>
Voeren	hazelmuis	common dormouse	<i>Muscardinus avellanarius</i>
Wellen	kamsalamander	warty newt, crested newt	<i>Triturus cristatus</i>
Zonhoven	roerdomp	great bittern	<i>Botaurus stellaris</i>
Zutendaal	veldparelmoervlinder	glanville fritillary	<i>Melitaea cinxia</i>

Bijlage 3: lijst met contactpersonen

Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren

Vorststraat 2, 3500 Hasselt

tel.: 011 31 38 98

e-mail: info@rlh.be

website: www.rlh.be

Inge Nevelsteen

Promotor GALS-project RLH

tel.: 011 31 38 98

e-mail: Inge.nevelsteen@rlh.be

Martijn Erkens

Bedrijfsplanner VLM

Koningin Astridlaan 10, 3500 Hasselt

tel.: 011 29 87 55

e-mail: Martijn.erkens@vlm.be

Gemeente Gingelom

Sint-Pieterstraat 1, 3890 Gingelom

tel.: 011 88 10 31

Ecologica

Ivo Raemakers

Rondven 22, 6026 PX Maarheze (Nederland)

tel.: 0031 495 46 20 70

e-mail: info@ecologica.eu

website: www.ecologica.eu

Onafhankelijke deskundigen

Michel Asperges

Grote Steenweg 54, 3400 Ezemaal Landen

tel.: 016 78 24 94

Agentschap voor Natuur en Bos

Luc Storms

Verantwoordelijke uitzonderingen maaidata

Agentschap voor Natuur en Bos

Koning Albert II-laan 20, 1000 Brussel

tel.: 02 553 81 69

Cel Leefmilieu Sint-Truiden

Patricia Knaepen

Administratief Centrum

Kazernestraat 13, 3800 Sint-Truiden

tel.: 011 70 14 73

e-mail: patricia.knaepen@sint-truiden.be

Milieudienst Voeren

Hanne Mengels

Schoolstraat 115, 3798 Voeren

tel.: 04 381 90 59

e-mail: hanne.mengels@publiink.be

Zoogdierenwerkgroep Vlaanderen

Goedele Verbeylen

Willendriesstraat 30, 2812 Muizen (Mechelen)

tel.: 0476 59 03 92

e-mail: goedele@zoogdierenwerkgroep.be

website: www.zoogdierenwerkgroep.be

Provinciaal Natuurcentrum

Het Groene Huis

Domein Bokrijk, 3600 Genk

tel.: 011 26 54 50

e-mail: pnc@limburg.be

Peter Baert

Projectcoördinator GALS-project

tel.: 011 26 54 88

e-mail: pbaert@limburg.be

Luc Crèvecoeur

LIKONA-coördinator & werkgroep

ongewervelden LIKONA

tel.: 011 26 54 62

e-mail: lcrevecoeur@limburg.be

Johan Lambrix

MOS-coördinator

tel.: 011 26 54 59

e-mail: jlambrix@limburg.be

Regionaal Landschap Lage Kempen

Grote Baan 176, 3530 Houthalen-Helchteren

tel.: 011 78 52 59

e-mail: info@rlk.be

website: www.rlk.be

Regionaal Landschap Kempen en Maasland

Winterslagstraat 87, 3600 Genk

tel.: 089 32 28 10

e-mail: info@rlkm.be

website: www.rlkm.be

Bijlage 4: basistekst communicatie

Limburgse soorten ... een voorbeeldproject voor natuur in Europa!

Limburg is het meest bekend om haar “groene” imago. Niet onterecht. Meer dan veertig procent van de Vlaamse natuur komt immers nog in Limburg voor. Wat velen niet weten is dat heel wat zeldzame en bedreigde plant- en diersoorten dit groene Limburg als hun thuishaven kozen ... hopen om van hieruit te kunnen groeien.

De Limburgse situatie is heel erg vergelijkbaar met wat er op wereldvlak gebeurt: steeds meer plant- en diersoorten hebben een steeds kleinere oppervlakte om te leven. Nochtans levert deze biodiversiteit (geheel van planten en dieren en hun leefgebieden) al miljoenen jaren de mensen heel wat op: gezond voedsel, drinkbaar water, veilige thuishaven, bestrijding van ziektes, enz. Vandaar dat de Europese regeringsleiders het initiatief namen om de achteruitgang van de biodiversiteit te stoppen: het project kreeg de naam “Countdown 2010” en beoogt de achteruitgang van de biodiversiteit tegen te gaan tegen 2010. Iedereen wordt gevraagd om hieraan mee te werken... Hiervoor moet je in Limburg zijn natuurlijk! Al heel wat jaren wordt er pionierswerk geleverd door mensen met een hart voor natuur en nu is dat niet anders!

Om deze zeldzame en bedreigde soorten nieuwe kansen te geven nam het provinciebestuur van Limburg in samenwerking met de Limburgse regionale landschappen het initiatief om te starten met een uniek voorbeeldproject voor Europa: het project “Limburgse soorten”.

Eén van de doelstellingen van het project Limburgse soorten is dat gemeentebesturen een zeldzame of bedreigde Limburgse soort “adoptereren” om er zorg voor te dragen, ... een soort van foster-parents-plan voor onze planten en dieren, zeg maar.

Het project Limburgse soorten wordt gefinancierd door de provincie Limburg met steun van Europa (Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling, EFRO). 5 mensen zetten de komende jaren hun beste beentje voor om dit project samen met alle partners tot een succes te brengen.

En de resultaten blijven niet uit: “alle vierenvestig Limburgse gemeenten” adopteerden reeds een Limburgse soort! Soorten zoals bv. de boomkikker, de modderkruiper, de nachtzwaluw, de das, enz. mogen allen stilletjes hopen op een betere toekomst. Dit is echt een opsteker!

Volgende stap is samen met de gemeentebesturen voor al deze soorten een actieplan op te stellen en samen met alle organisaties en mensen met een hart voor natuur stappen te zetten voor een aangename leefomgeving en een duurzame toekomst voor ons en de komende generaties!

Limburgse soorten, een voorbeeld voor Europa!

Bijlage 5: Telformulier bijen/planten

Lokatie:

Naam teller:

Aanzienlijke wijzigingen t.o.v. vorig monitoringsjaar (beheer, milieu-omstandigheden, begroeiing):

Bezoekdata

Telling	dag	maand	jaar	begintijd	eindtijd	Temp.	Bewolking	Windkracht
1								
2								
3								
4								
5								

Aantal bijen per sectie/deellokatie

Telling	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Bijen eventueel te splitsen naar geslacht.

Abundantie planten

Telling	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Voor aanvang monitoring lokatie beschrijven:

Coördinaten:

(bij voorkeur met GPS, ook aangeven op kopie top. kaart en/of m.b.v. veldschets; veldschets bij voorkeur op achterzijde formulier)

- Type terrein*:** wegberm bosrand
 kalkgrasland akkerrand
 weiland hooiland
 kruidenrijk grasland anders, nl.:
 holle weg / steilrand

*: Combinaties zijn mogelijk (bijv. wegberm & bosrand)

Kenmerken terrein:

Vlak / geaccidenteerd / met steile wandjes:

Grondsoort:

Expositie (N/Z/O/W):

Beschaduwing (%):

Vegetatiehoogte:

Verhouding kruiden/gras (%):

Bodembedekking (%):

Beheer

Maaitijdstip:

Overige bijzonderheden:

Vegetatieschets/Vegetatiekartering:

Globale verbreiding vegetatietypen binnen monitoringsgebied

Andere soorten

GEMEENTEN ADOPTEREN LIMBURGSE SOORTEN

Een initiatief van de provincie Limburg en de Limburgse regionale landschappen.

Project met de financiële steun van het Europese Fonds voor Regionale Ontwikkeling, Doelstelling-2-programma Limburg 2000-2006 (projectnummer: 2.2.11/D2/1056).

PROJECTBUREAU

Inge Nevelsteen (promotor), Els Peusens (promotor), Joep Fourneau (promotor), Joke Rymen (promotor), Esengul Gölpek (administratieve medewerkster), Peter Baert (coördinator).

DAGELIJKS BESTUUR

Frank Smeets (gedeputeerde), Frank Vranken (kabinetsmedewerker), Johan Van den Broek (directeur MINA), Jan Stevens (diensthoofd PNC), Marcel Kerff (directeur Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren), Ilse Ideler (directeur Regionaal Landschap Lage Kempen), Ignace Schops (directeur Regionaal Landschap Kempen & Maasland), Luc Crèvecoeur (coördinator LIKONA), Niki Saenen (deskundige MINA), Peter Baert (coördinator GALS-project).

STUURGROEP

Raad van bestuur Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren, Raad van bestuur Regionaal Landschap Lage Kempen, Raad van bestuur Regionaal Landschap Kempen & Maasland. Dagelijks bestuur GALS-project.

BEGELEIDINGSCOMITÉ

Het dagelijks bestuur GALS-project, Tom Artois (Universiteit Hasselt), Dirk Bauwens (INBO), Geert Beckers (Agentschap voor Natuur en Bos), Bert Beren (INBO + plantenwerkgroep, LIKONA), David Beyen (Limburgs Landschap vzw), Peter Engelen (voorzitter herpetologische werkgroep LIKONA), Jos Eykens (voorzitter vissenwerkgroep LIKONA), Jan Gabriëls (voorzitter vogelwerkgroep LIKONA), Dries Gorissen (Agentschap voor Natuur en Bos), Thomas Lemmens (Wageningen Universiteit), Benny Mathijs (Agentschap voor Natuur en Bos), Roger Nijssen (dassenwerkgroep LIKONA), Paula Ulenaers (Vlaamse Landmaatschappij), Tom Verschraegen (Agentschap voor Natuur en Bos), Nico Verwimp (Agentschap voor Natuur en Bos).

COLOFON

De deputatie van de Provincieraad van Limburg
Steve Stevaert, gouverneur-voorzitter,
Marc Vandeput, Sylvain Sleypen,
Gilbert Van Baelen, Frank Smeets, Hilde Claes,
Erika Thijs, gedeputeerden en Valère Cornelis,
wnd. provinciegriffier.

In samenwerking met:

Het Regionaal Landschap Haspengouw en
Voeren vzw en de gemeente Gingelom.

REDACTIE

Inge Nevelsteen, Ivo Raemakers (Ecologica)

EINDREDACTIE

Peter Baert

TEKSTVERBETERING

Michel Asperges, Luc Crèvecoeur, Kobe Janssen,
Jules Robijns, Jan Stevens

ADVIES

Acties: Michel Asperges, Ingrid Leemans,
Ivo Raemakers, Tine Rijvers, Leo Vanhecke,
RLH-team

Communicatie: RLH-team

Monitoring: Ivo Raemakers

Draagvlak: Thomas Lemmens

FOTO'S

Peter Baert, Marcel Bex, Tim Faasen,
Kobe Janssen (coverfoto), Inge Nevelsteen

ORTHOFOTO'S

Middenschalg, kleur, provincie Limburg: VLM/
OC en provincie Limburg, opname 2003 (AGIV)

BEELDBEWERKING EN LAY-OUT

Esengul Gölpek, Peter Baert

LOGO

Blikvoer

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Jan Stevens, Provinciaal Natuurcentrum,
Het Groene Huis, Domein Bokrijk, 3600 Genk

D/2007/5857/46

Gemeenten adopteren Limburgse soorten

Een initiatief van de Provincie Limburg en de Limburgse Regionale Landschappen
Project met de financiële steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO)